

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

**ПРОГРАМА
ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ
З ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ
ДЛЯ ВСТУПУ НА НАВЧАННЯ НА ОСНОВІ ОС «БАКАЛАВР»,
«МАГІСТР», ОКР «СПЕЦІАЛІСТ»
ДЛЯ ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 032 «ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ»
(освітня програма – «Історія, європеїстика, археологія»)**

(яким надане таке право відповідно до Правил прийому до Волинського національного університету імені Лесі Українки в 2021 році)

ЛУЦЬК – 2021

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вступне випробування з історії має на меті перевірку вмінь студентів самостійно аналізувати історичні і сучасні суспільні та соціальні явища. Вміти застосовувати набуті історичні знання, вміло користуватися усім арсеналом методів і методик наукових досліджень. Вступники мають продемонструвати здатність прогнозувати історичну перспективу, навички застосування одержаних знань при вирішенні професійних завдань, готовність жити в умовах наукового плюралізму, формувати культуру наукової дискусії, володіти педагогічною психологією та методикою.

Вступне випробування з історії включає питання з курсів історії України та всесвітньої історії, у формі тестів. Ці завдання відповідають кваліфікаційним вимогам до фахівця підготовленого відповідно до освітньо-професійної програми спеціальності 032 «Історія та археологія».

ТЕМАТИЧНИЙ ВИКЛАД ЗМІСТУ

Археологія

Кам'яний вік на території України (палеоліт, мезоліт, неоліт)

Ранній палеоліт України. Час і шляхи її заселення найдавнішою людиною. Пізній палеоліт України. Проблеми палеолітичного господарства і мистецтва. Археологічні пам'ятки та культури раннього мезоліту України. Пам'ятки пізнього мезоліту. Господарство доби мезоліту України. Археологічні культури неоліту України.

Література:

1. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (каменный век). – К., 1987.
2. Археология Украинской ССР. – К., 1985. – Т.1.
3. Винокур І. С. Археологія України. / І. С. Винокур. – К., 2013.
4. Даниленко В. Н. Неолит Украины. / В. Н. Даниленко – К., 1989.
5. Возникновение и развитие земледелия. – М., 1987.
6. Кучинко М. М., Охріменко Г. В. Нариси стародавньої і середньовічної історії Волині. / М. М. Кучинко, Г. В. Охріменко – Луцьк, 2012.
7. Охріменко Г. В. Волинська неолітична культура. / Г. В. Охріменко. – Луцьк, 2001.
8. Чмихов М.О. Археологія та стародавня історія України. / М. О. Чмихов. – К., 2012.

Археологічні культури епохи міді

Загальні риси розвитку культур енеоліту на території України. Трипільська культура і проблеми етнічної належності її носіїв. Енеолітичне населення західного регіону України. Мідний вік Лівобережжя і Степу. Господарство епохи енеоліту.

Література:

1. Даниленко В. Н. Энеолит Украины. /В. Н. Даниленко. – К., 1994.
2. Археология Украинской ССР. – К., 1985. – Т.1.
3. Кучинко М. М. Нариси стародавньої і середньовічної історії Волині. / М. М. Кучинко. – Луцьк, 2005.
4. Чмихов М. О. Археологія та стародавня історія України. / М. О. Чмихов.– К., 2012.

Бронзовий вік України

Загальна характеристика епохи. Культури лісостепового Правобережжя України, Волині і Прикарпаття. Культури Північного Причорномор'я, Приазов'я і Лівобережжя. Культури бронзового віку Закарпаття.

Література:

1. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (энеолит, бронза, раннее железо). – К., 1990.
2. Березанська С.С. Бронзовий вік на Україні. / С. С. Березанська. – К., 1964.
3. Винокур І.С. Археологія України / І. С. Винокур. – К., 1994.
4. Свешніков І. К. Історія населення Передкарпаття, Поділля, Волині в кінці III –

початку II тис. до н.е. / І. К. Свєшніков.– К., 1974.

5. Чмихов М. О. Археологія та стародавня історія України. / М. О. Чмихов.– К., 2012.

Ранні слов'яни на території України за археологічними джерелами

Зарубинецька культура. Черняхівська культура. Пам'ятки Київської культури. Слов'янська етнічна спільність в середині I тис. н.е. Празька (корчацька) та Пеньківська культура. Археологічні культури східних слов'ян VIII – IX ст. Соціально-економічний розвиток та духовна культура.

Література:

1. Археологія УРСР. В 3 т. – К., 1975. – Т.3.
2. Ауліх В.В. Зимнівське городище./ В. В. Ауліх. – К., 1972.
3. Баран В.Д. Черняхівська культура: за матеріалами Верхнього Дністра і Західного Бугу. / В. Д. Баран. – К., 1981.
4. Винокур І. С. Археологія України. / І. С. Винокур. – К., 2004.
5. Кучинко М. М. Нариси стародавньої і середньовічної історії Волині. / М. М. Кучинко.–Луцьк, 1994
6. Максимов Е.В. Зарубинецкая культура на территории УССР. / Е. В. Максимов. – К., 1982.
7. Приходнюк О. М. Археологічні пам'ятки Середнього Подніпров'я VI-XI ст. / О. М. Приходнюк. – К., 1980.
8. Рыбаков Б. Язычество древних славян. / Б. Рыбаков. – М., 1981.
9. Терпиловский Р.В. Ранние славяне Подесенья III-V вв. / Р. В. Терпиловський. - К., 1984.

Археологія давньої України-Руси

Загальна характеристика давньоруського періоду. Особливості соціально-економічного розвитку давньоруських міст. Давньоруські селища. Городища. Поховальний обряд населення України давньоруського часу.

Література:

1. Археологія УРСР. В 3 т. – К., 1975. – Т.3.
2. Археологія Прикарпаття, Волини і Закарпаття (раннеславянський і древнерусський періоди). – К., 1990.
3. Греков Б.Д. Киевская Русь. / Б. Д. Греков. – М., 1983.
4. Довженко В.Й. Землеробство давньої Русі до середини XIII ст./ В. Й. Довженко. – К., 1961.
5. Древняя Русь. Город. Замок. Село // Археологія СРСР. – М., 1985.
6. Кучинко М.М. Історико-культурний розвиток Західного Побужжя в IX – XIV ст. / М. М. Кучинко.– Луцьк, 1993.
7. Кучинко М. М., Охріменко Г. Археологічні пам'ятки Волині. / М. М. Кучинко, Г. Охріменко. – Луцьк, 1995.
8. Раппопорт П. И. Военное зодчество западнорусских земель X – XIV вв. / П. И. Раппопорт // МИА. – 1967. - № 140.
9. Толочко П.П. Древний Киев. / П. П. Толочко. – К., 2013.
10. Толочко П.П. Древнерусский феодальный город. . / П. П. Толочко. – К., 1989.
11. Тихомиров М.Н. Древнерусские города./ М. Н. Тихомиров. – М., 1956.

СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Етапи розвитку української писемності

Ранньослов'янські алфавіти: кирилиця і глаголиця. Дискусії навколо “Велесової книги”. Устав – з IX ст., півустав - XIV – XV ст., скоропис – з XV ст. Формування

українського скоропису під впливами польської і російської писемності. Відмінності у писемності різних регіонів і шкіл письма: Волинь, Поділля, Галичина, Подніпров'я тощо.

Література:

1. Буквицы древнерусского письма. – М., 1984. 24 откр.
2. Влесова книга. – К.: Влесич, 1994.
3. Волинські грамоти XVI ст. – К.: Наукова думка, 1995. – 245 с.
4. Древнерусская миниатюра в Государственном историческом музее. – Вып. 1-8. – М., 1979-1984 (комплекты открыток).
5. Древнерусская книжная миниатюра из собрания государственной публичной библиотеки им. М.Е.Салтыкова-Щедрина. – Л., 1980. – 16 откр.
6. Німчук В. Київські глаголичні листки./ В. Німчук. - К.: Наукова думка, 1983 (дослідження і факсиміле X ст.).
7. Сказание о начале славянской письменности. – М.: Наука, 1971.
8. Таблиці зразків кириличного і глаголичного письма (фотокопії кабінету спеціальних дисциплін та етнографії).
9. Дем'янов В. Що було до Русі?/ В. Дем'янов – Рівне: Азалія, 1994. – 42 с.
10. Карский Е. Славянская кирилловская палеография / Е. Карский . – М.: Наука, 1979. 494 с.
11. Козлов В. Колумбы российских древностей. / В. Козлов – М.: Наука, 1985. – 174 с.
12. Леонтьева Г. Палеография. / Г. Леонтьева – М., 1984.
13. Рейсер С. Русская палеография нового времени. / С. Рейсер.– М.: Высшая школа, 1982. – 200 с., табл.
14. Щепкин В.Н. Учебник русской палеографии. / В. Н. щепки. – М.: Наука, 1968. – С. 186-210.

Українська рукописна і стародрукована книга XI – XVIII ст.

Перші рукописні книги на Русі. Скрипторії Софії Київської та монастирів. Зразки рукописних книг XI – XII ст. Розвиток мистецтва рукописної книги. Рукописні книги Волині. Характеристика богослужбової, релігійної, апокрифічної, світської, учительної, оригінальної літератури. Виникнення книгодрукування в Україні. Перша друкарня Степана Дропана у Львові 1460 р. Іван Федорович (Федоров) і його книги. Книгодрукування на Волині: Острог, Дермань, Луцьк, Почаїв, Четвертня. Відомі друкарі: Михайло Сльозка, Павло Люткович Телиця, Транквіліон Ставровецький. Характеристика окремих стародруків. Паперові фабрики.

Література:

1. Бондаренко Г. Спеціальні історичні дисципліни. / Г. Бондаренко.– Луцьк, Вид.-во Волин. ун-ту, 1997. – 222 с. (розділ «Палеографія»).
2. Запаско Я. Українська рукописна книга. / Я. Запаско.– Львів: Світ, 2005. – 480 с., іл.
3. Запаско Я. Львівські стародруки: Книгознавчий нарис. / Я. Запаско – Львів: Каменярь, 1983. – 175 с., іл.
4. Ісаєвич Я. Літературна спадщина Івана Федорова./ Я. Ісаєвич. – Львів: Вища школа, 1989. – 191 с.
5. Карпінський В. Зародження і розвиток книгодрукування на Волині./ В. Карпінський. – Луцьк: Надстир'я, 1998. – 106 с.
6. Каталог видань кириличного друку в установах Волині (1600 - 1825). – Луцьк, Надстир'я, 2001. – 132 с.
7. Козлов В. Колумбы российских древностей./ В. Козлов. – М.: Наука, 1985. – 174 с.
8. Мацюк О. Філіграні архівних документів України./ Г. Мацюк. – К.: Наукова думка, 1992. – 352 с.

9. Мацюк О. Папір та філіграні на українських землях /XVI – початок XX ст./ . / Г. Мацюк – К.: Наукова думка, 1974.
10. Місцями Івана Федорова на Україні. Путівник. – Львів: Каменяр, 1982. – 121 с.
11. Огієнко І. Історія Українського друкарства./ І. Огієнко. – К.: Либідь, 1994. – 448 с.
12. Смотрицький М. Граматика./ М. Смотрицький. - К.: Наукова думка, 1979 (факсиміле 1691 р.).

Виникнення і запровадження десяткової метричної системи

Виникнення десяткової метричної системи мір у Франції в кінці XVIII ст. Визначення величини метра і його вдосконалення. Десятковий принцип співвідношення одиниць вимірювання. Допущення метричної системи до використання в окремих країнах Європи.

Проблеми запровадження десяткової системи мір. Запровадження її в Радянському Союзі і на українських землях.

Вдосконалення метричної системи і використання її як міжнародної.

Література:

1. Бондаренко Г. Спеціальні історичні дисципліни. / Г. Бондаренко. – Луцьк, Вид.-во Волин. ун-ту, 2012. – 222 с. (розділ «Історична метрологія»).
2. О введении международной метрической десятичной системы мер и веса // Декреты Советской власти. Т. 3. – М.: Госполитиздат, 1957. – С. 307.
3. Каменцева Е., Устюгов Н. Русская метрология./ Е. Каменцева, Н. Устюгов. – М., 1965; 1975.
4. Метрологія історична // Радянська енциклопедія історії України. – К.: УРЕ, 1971. – Т. 3. – 119 с.
5. Міри // Енциклопедія українознавства. – Львів: Молоде життя. – 1994. – Т. 4. – С. 1581-1582.
6. Черепнин А. Русская метрология./ А. Черепнин. – М.: Наука, 1944.
7. Чертов А. Международная система единиц измерения./ А. Чертов. – М., 1963.
8. Шостьин Н. Очерки истории русской метрологии XI – XX веков. / Н. Шостьин. – М.: Изд-во стандартов, 1975. – 272 с.

Юліанський і григоріанський календарі. Рахунок часу на українських землях

Створення юліанського календаря і походження назв місяців. Ера «від різдва Христового» і григоріанський календар. Запровадження григоріанського календаря з 1583 р. Ера від «створення світу» та її використання з березневим і вересневим новоріччям до 1700 р.

Проблеми хронології в історії українських земель під владою Польщі, Австро-Угорщини і Росії. Переведення дат минулого на сучасне літочислення: еру «від різдва Христового» і григоріанський календар.

Література:

1. О введении в Российской республике западноевропейского календаря // Декреты Советской власти. Т. 1. – М.: Госполитиздат, 1957. – С. 272.
2. Таблиці переведення дат минулого на сучасне літочислення (колекція кабінету).
3. Бережков Г. Хронология русского летописания./ Г. Бережков. – М., 1963. – С. 69-70, 127-132.
4. Бондаренко Г. Спеціальні історичні дисципліни./ Г. Бондаренко. – Луцьк, Вид.-во Волин. ун-ту, 2012. – 222 с. (розділ «Історична хронологія»).
5. Буткевич А. Вечные календари. Изд. 2-е. / А. Буткевич. – М.: Наука, 1984. – 206 с.
6. Каменцева Е. Хронология./ Е. Каменцева. – М., 1967. – С. 31-49, 50-68.
7. Климишин И. Календарь и хронология. Изд. 2-е. – М.: Наука, 1985. – С. 195-227, 254-257.
8. Перехрест О. Історична хронологія. – Черкаси: Відлуння, 1999. – 144 с.
9. Пронштейн А., Кияшко В. Хронология. – М.: Просвещение, 1981.– 191 с.

10. Селешников С. История календаря и хронология. – М., 1977. – С. 37-74, 153-164.
11. Титаренко Н. Історія календаря. – К., 1975.
12. Цибульский В. Календари и хронология стран мира. – М.: Просвещение, 1982. – 128 с. (гл. 1,3).

Гроші та грошовий рахунок в Київській Русі

Перші гроші князя Володимира та інших князів: златники і срібняки. Використання іноземних монет: арабських, візантійських, західноєвропейських. Вагове срібло: гривна та її фракції. Безмонетний період і використання товаро-грошей.

Література:

1. Бондаренко Г. Спеціальні історичні дисципліни. – Луцьк, Вид.-во Волин. ун-ту, 1997. – 222 с. (розділ «Гроші в Україні: нумізMATика і боністика»).
2. Вожегов Г. Безмолвные проповедники (Очерки истории денег). – Омск, 1992. – 143 с.
3. Гроші // Енциклопедія українознавства. – Львів: Молоде життя, 1993 (з видання 1962). – Т. 2. – С. 447-450.
4. Дорофєєва Н.В, Комаринська З.М. З історії грошей України. – Львів: Львівський банківський інститут НБУ. – 2000. – 165 с.
5. Єлизаветін Г. Гроші. – К.: Веселка, 1971. – 263 с.
6. Зварич В. НумізMATичний словник. – Льві: Вища школа, 1972. – 148 с., 52 табл.
7. Зварич В., Шуст Р. НумізMATика. Довідник. – Тернопіль – Львів, 1998. – 464 с.
8. Каменцева Е., Устюгов Н. Русская метрология. – М., 1975 (розділи про грошовий рахунок).
9. Клименко О. Грошові документи ОУН (бофони) 1939 – 1952 років. – Тернопіль: Держ. книж. вид-во “Тернопіль”, 1999. – 308 с.
10. Котляр М. Нариси історії обігу і лічби монет на Україні XIV-XVIII ст. -К.: Наук. думка, 1981. – 240 с.
11. Потин В. Древняя Русь и европейские государства в X – XII.вв. Историко-нумизматический очерк. – Л., 1968.
12. Рябцевич В. Нумизматика и бонистика. – Минск: Полымя, 1995.
13. Семар Г. Среди монет. - М.: Просвещение, 1990. – 111 с.
14. Сотникова М., Спасский И. Тысячелетие древнейших монет России (сводный каталог монет России X – XX вв.). – Л., 1983.
15. Спасский И. Русская монетная система. – Л.: Аврора, 1970. – 256 с.
16. Труды государственного Эрмитажа. – XXVI. – Нумизматика. – 6. – Л.: Искусство, 1986. – 167 с.
17. Федоров-Давыдов Г. Монеты рассказывают. – М., 1963.
18. Янин В. Денежно-весовые системы русского средневековья. Домонгольский период. – М.: Изд-во МГУ. – 1956. – 207 с.

Українська державна символіка. Герб і Прапор Волинської області

Державні символи України за ст. 20 Конституції України. Історія складання Малого і Великого Державного Герба України. Історія Державного Прапора України, пояснення значення кольорів. Державний Гімн України. Атрибути Президента України: штандарт, булава, печатка відзнака Президента. Військові, спортивні та інші прапори.

Символіка Волинської області: Герб і Прапор. Пояснення кольорів і знаків.

Література:

1. Конституція України (Основний закон). – К., 1996. – ст. 20.
2. Бондаренко Г. Спеціальні історичні дисципліни. – Луцьк, Вид.-во Волин. ун-ту, 1997. – 222 с. (Розділ «Геральдика»).
3. Бондаренко Г. Герб і Прапор Волинської області // Педагогічний пошук. – 2003. - № 1.
4. Пастернак О. Пояснення тризуба, герба Великого Київського князя Володимира Святого. – К.: Веселка, 1991. – 47 с.

5. Сергійчук В. Національна символіка України. К.: Веселка, 1992. – 109 с.
6. Стародубцев Н. Иллюстрированный словарь по геральдике: 1005 терминов на рус., укр., англ., эспер., фр., нем., лат. языках. – Донецк: Донеччина, 1996. – 345 с., 1005 ил.
7. Шаповалов Г. Походження українського тризуба. – Запоріжжя, 1992. – 19 с.

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Писемні пам'ятки візантійських та західноєвропейських авторів про Русь VI-XI ст.

Прокопій із Кессарії (“Історія війни з готами”); імператор Маврикій (“Стратегікон”); патріарх Фотій (бесіди і послання); імператор Костянтин Порфирородний (“Про управління імперією”, “Про церемонії візантійського двору”); Лев Діакон (“Історія в десяти книгах”).

“Бертінські аннали”. Скандинавські твори середньовіччя. Бруно Кверфуртський (“Лист до короля Генріха II”); Тітмар Мерзебурзький (“Хроніка”); Адам Бременський (“Діяння архієпископів Гамбурзької церкви”).

Джерела:

1. Багрянородній Константин. Об управлении империей. – М., 1991.
2. Діакон Лев. Історія. – М., 1988.
3. Людина і доквілля. У 2-х книгах. Кн. 1. – К., 1995.
4. Латиноязычные источники по истории Древней Руси. Германия. IX- первая половина XII в. – М.-Л., 1989.
5. Історія України в документах і матеріалах. Київська Русь і удільні князівства. XII-XIII ст. – К., 1939. – С.7-71.
6. Січинський В. Чужинці про Україну. Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть. – К., 1992. – С.8-41.
7. Хрестоматія з історії Української РСР з найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст.: Посібник для вчителів. – К., 1959. – С.8-41.

Література:

8. Грушевський М. Історія України – Руси. В 10 т. – К., 1991. – Т.1.
9. Довгопол В.М., Литвиненко М.А., Лях Ф.Д. Джерелознавство історії Української РСР. – К., 1986. – С.34-35.
10. Древняя Русь в свете зарубежных источников. – М., 1999. История Киева. В 2 т. – К., 1984. Т.1. Древний и средневековый Киев. – С.150-157.
11. История СССР с древнейших времен до наших дней. В 12 т. – М., 1966. Т.1. – С.246-256.
12. Макачук С. Писемні джерела з історії України. Курс лекцій. – Львів, 1999. – С.29-33.
13. Тихомиров М.Н. Источниковедение истории СССР. Вып.1. – М., 1962. – С.142-149.

«Повість минулих літ»: редакції, списки і протографи

Історія дослідження “Повісті минулих літ” російськими та українськими джерелознавцями. Історична інформація літопису. Основні редакції та списки. Методика написання літопису. Проблема авторства.

Джерела:

1. Історія України в документах і матеріалах. Київська Русь і феодальні князівства XII-XIII ст. – К., 1939. – С.5-113.
2. Лаврентьевская летопись // Полное собрание русских летописей. – М., 1962. Т.1
3. Літопис Руський за Іпатським списком переклав Леонід Махновець. – К., 1989.
4. Радзивилловская летопись // Полное собрание русских летописей. – Л., 1989. Т.38.

Література:

5. Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С.Калакура та інші. – К., 2002. – С.348-357.

6. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. Курс лекцій. – Львів, 1999. – С.40-48.
7. Муравьева Л.Л. Летописание Северо-Восточной Руси конца XIII – начало XV в. – М., 1983.
8. Приселков М.Д. История русского летописания XI – XV вв. – М., 1940 (С.-П., 1996).
9. Лихачев Д.С. Русские летописи и их культурно-историческое значение. – М.-Л., 1947.
10. Насонов А.Н. История русского летописания XI – начала XVIII в. – М., 1969.
11. Тихомиров М.Н. Источниковедение истории СССР. Вып.1. – М., 1962. – С.31-68.
12. Толочко П. Літописи Київської Русі. – К., 1994.

Руська Правда як пам'ятка права

Загальна характеристика актового матеріалу часів Київської Русі.

Історія дослідження Руської Правди російськими та українськими джерелознавцями. Академічні видання пам'ятки.

Відмінності редакцій і списків Руської Правди. Особливості трьох основних редакцій. Композиція і зміст Короткої Руської Правди (Правда Ярослава, Правда Ярославичів, Покон вірний, Урок мостникам). Походження та списки Розширеної Правди та Скороченої Правди. Протограф Руської Правди.

Джерела:

1. Русская Правда.Тексты на основании 7 списков и 5 редакций. Сост. и подгот. к печати С.Юшков. – К., 1935.
2. Руська Правда. Тексти на основі 7 списків й 5 редакцій. Склад і підготував до друку С.Юшков. – К., 1935.
3. Правда Русская. Т.1. Тексты. Подгот. к печати В.П.Любимов, А.Ф.Лавров, М.Н.Тихомиров. Под ред. Б.Д.Грекова. – М., 1940.
4. Юшков С.В. Русская Правда. Происхождение, источники, ее значение. – М., 1950.
5. Памятники права Киевского государства X-XII вв. Сост. А.А.Зимин. – М., 1952. – С.71-232.
6. Российское законодательство X-XX веков. В десяти томах. Т.1. Законодательство Древней Руси. – М., 1984.
7. Літопис Руський за Іпатським списком. – К., 1989. – С.22,26-36,42-43.
8. Хрестоматія по історії СССР. С древнейших времен до конца XV в. – М., 1960.

Література:

9. Актовое источниковедение. – М., 1979.
10. Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С.Калакура та інші. – К., 2002. – С.357-374.
11. Введенский А.А. Лекции по документальному источниковедению истории СССР (Дипломатика). – К., 1963.
12. Каштанов С.М. Русские княжеские акты X - XIV вв. (до1380 г.) // Археографический ежегодник за 1974 год. – М., 1975. – С.94-116.
13. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. Курс лекцій. – Львів, 1999. – С.55-60.
14. Греков Б.Д. Киевская Русь. – М.,1953. – С.534-547.
15. Єфименко А.Я. История украинского народа. – К., 1990. – С.51-64.
16. Грушевський М.С. Почерк истории украинского народа. – К., 1990. - .45-94.
17. Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тищик Б.Й. З історії української державності. – Львів, 1992. – С.25-30.
18. Тихомиров М.Н. Источниковедение истории СССР. Вып.1. – М., 1962. – С.69-104.
19. Тихомиров М.Н. Пособие для изучения Русской Правды. – М., 1953.

Козацькі літописи XVIII ст. як історичне джерело

Літопис Самовидця. Літопис Григорія Граб'янки. Літопис Самуїла Величка.

Джерела:

1. Волинь в роки визвольної війни українського народу XVII ст. Документи і матеріали. Упорядник Мисик Ю.А., Цибульській В.Г. – Рівне, 1999.
2. Літопис Самовидця. – К., 1971.
3. Самійло Величко. Літопис. Т.1-2. – К., 1991.
4. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. – К., 1992.
5. Українська література XVIII ст. – К., 1983. – С.452-472, 479-522.
6. История Русов или Малой России. – К., 1991. – С.64-136.
7. Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси, изданный комиссией для разбора древних актов. – К., 1888.
8. Сафонович Феодосій. Хроніка з літописців стародавніх. – К., 1992.

Література:

1. Антонович В.К. Курс лекцій з джерелознавства. 1880-1881 // Історія України в університетських лекціях. 1995. Вип.1.
2. Дзига Я.І. Українські літопис XVI– XVII ст. в радянській історіографії // Історичні джерела та їх використання. 1968. Вип. 3. – С.177-189.
3. Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії. – К., 1996. – С.22-58.
4. Марченко М.І. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.). – К., 1959.
5. Марченко М.І. Історія української культури. – К., 1961. – С.232-245.

Актові та діловодні документи російських та австрійських органів державного управління XIX – початку XX століття

Російські органи державного управління. Розвиток австро-угорських органів державного управління на західноукраїнських землях.

Основні етапи офіційних публікацій законодавчих актів.

Різновиди законодавчих актів. Кодифікаційно-видавнича робота.

Види діловодних документів державних адміністративних органів. Документи судочинства.

Джерела:

1. Учреждения Западной Украины до воссоединения её в едином Украинском советском социалистическом государстве: Справочник. – Львов, 1955.

Література:

2. Довгопол В.М., Литвиненко М.А., Лях Р.Д. Джерелознавство історії Української РСР. – К., 1986. – С.108-124.
3. Источниковедение истории СССР. 2-е изд. – М., 1981. – С.170-194, 249-287.
4. Історія Української РСР. – К., 1978. Т. 3. Період розкладу і кризи феодально-кріпосницької системи. Скасування кріпосного права і розвиток капіталізму (XIX ст.). – С.11-12; 248-288.
5. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. Курс лекцій. – Львів, 1999. – С.165-186.
6. Шепелёв Л.Э. Проблемы источниковедческого изучения делопроизводственных документов государственных учреждений XIX – начала XX в. // Источниковедение отечественной истории. 1975. – М., 1976.

УКРАЇНСЬКА ЕТНОЛОГІЯ

Історична література про проблеми походження українців

Концепції етногенезу українців кінця XIX - середини XX ст. Два погляди на походження народів: автохтонізм та міграціонізм. Неоднозначність у підходах до природи та механізму утворення етносу. Теорія безперервності Я. Пастернака. Погляди М. Грушевського на походження українського народу. Теорія автохтонності. В. Хвойка про спадковий етнічний розвиток населення Лісостепової України на місцевій основі від трипільської доби. Розвиток ідей В. Хвойки у праці В. Петрова “Походження українського народу”.

Розробка проблем етногенезу у другій половині ХХ ст. Теорія “єдиної колиски” В. Мавродіна: давньоруська народність - спільний корінь українського, російського і білоруського народів. Розробка теорії “єдиної колиски” в радянській історіографії. М. Чубатий про Київську Русь як державу українців-антів, які були панівною нацією серед трьох східнослов’янських народів. Спроба перегляду теорії “єдиної колиски” у праці М. Брайчевського “Походження Русі”.

Сучасні теорії походження українського етносу. Обґрунтування проблем етногенезу в працях українських археологів (В. Баран). Л. Залізняк про походження українців. “Окремішність” українців за теорією Я. Дашкевича. Проблема етнічної належності населення Київської Русі в працях П. Толочка, С. Макарчука та ін. вчених.

Навчальні посібники:

1. Залізняк Л. Від склавинів до української нації: Навч. посібник з етнології. - К., 1997.
2. Пономарьов А.П. Українська етнографія: Курс лекцій. – К., 1994. – С. 96-128.

Додаткова література:

1. Балущок Василь. Формування об’єктивної основи для етногенезу українців // НТЕ. – 2000. – № 1. – С. 89-91.
2. Бідзіля Василь. У пошуках прабатьківщини слов’ян // НТЕ. – 2000. – № 4. – С. 64-69.
3. Винар Любомир. Україна як прямий спадкоємець етнодержавності княжого Києва // НТЕ. – 1998. – № 4. – С. 68-73.
4. Гуржій О.І. Дальший розвиток української народності і поступове переростання її в буржуазну націю (друга половина XVII-XVIII ст.) // Радянська школа. - 1990. - № 1. - С. 22-26.
5. Гуржій О.І., Ричка В.М. Український народ: походження, формування народності // Радянська школа. - 1990. - № 1. - С. 20-24.
6. Залізняк Л.Л. Походження українського народу. - К., 1996.
7. Козак Д.Н. Етнокультурна історія Волині (I ст. до н.е. - IV ст. н.е.). - К., 1991.
8. Лісовий Василь. Етнос і нація // НТЕ. – 1999. – № 1. – С. 18-32.
9. Медвідь Ф. Консолідація української модерної нації: Проблеми збереження етнічної ідентичності // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць: Теоретичні проблеми етнології. - К.: Київ. ун-т, 1999. - С. 44-48.
10. Моця О.П. Давньоруська народність: новий погляд на проблему // Український історичний журнал. - 1990. - № 7. - С. 18-21.
11. Петров В.П. Етногенез слов’ян. - К.: Наук. думка, 1972.
12. Півторак Г. Українці: Звідки ми і наша мова. - К., 1993. - С. 8-100.
13. Сарбей В.Г. Формування української капіталістичної нації // Радянська школа. - 1990. - № 1. - С. 26-29.
14. Ситник С. Соціальні процеси та етнічна самосвідомість українського суспільства 60-70-х років ХХ століття // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць: Теоретичні проблеми етнології. - К.: Київ. ун-т, 1999. - С. 71-74.
15. Сергієнко Г.Я. Етапи формування і розвитку української народності // Український історичний журнал. - 1985. - № 10. - С. 35-48.
16. Смолій В.Н., Гуржій О.І. Як і коли почала формуватись українська нація. - К., 1991.
17. Стрижак Олексій. Нова наукова концепція про окремі шляхи походження українського та російського народів та їхніх мов // НТЕ. – 1998. – № 5-6. – С. 52-66.
18. Шевченко Ф.П. Формування української народності // Історія Української РСР у 8-ми т., 10-ти кн. - Т. 1. - Кн. 2. - К., 1979.
19. Юрій М.Т. Етногенез та менталітет українського народу. - К., 1997.

Українська етнічна територія та її назви

Межі української етнічної території в історичному аспекті. Найдавніші українські етнічні землі. Вплив роздробленості і поневолення українських земель чужинцями на процес формування української етнічної території. Розширення українських етнічних земель внаслідок заселення південно-західних окраїн біглими селянами і виникнення запорозького козацтва. Українська колонізація Слобожанщини. Освоєння Степової України та Північного Причорномор'я і завершення формування української етнічної території.

Етнічні межі і державні кордони. Співвідношення етнічних меж і державних кордонів. Українські етнічні землі за межами України (в складі Румунії, Словаччини, Польщі, Білорусі, Росії).

Трансформація назв української етнічної території: Русь - Київська Русь - Мала Русь - Малоросія - Україна - Україна-Русь - Україна. Час і місце виникнення поняття "Русь". Перша згадка назви "Україна" і її поступове поширення на всі українські етнічні землі. Назва "Мала Русь" на означення ядра стародавньої Русі на відміну від Великої Русі - соборних земель всіх східних слов'ян. Утвердження назви "Малоросія" у зв'язку із входженням українських земель до складу Росії. Національно-культурне відродження кінця XIX ст. і поширення назв "Україна" та "українці".

Регіональні назви української етнічної території: Галичина, Сіверщина, Донщина, Бесарабія, Підкарпатська Русь, Запоріжжя та ін.

Еволюція етнонімів (самоназв) "руські", "русини", "козаки", "хрещені люди", "українці".

Навчальні посібники:

1. Етнографія України: Навч. посібник. – Львів, 1994. – С. 67-89.
2. Пономарьов А.П. Українська етнографія: Курс лекцій. – К., 1994. – С. 112-117; 174-179.
3. Пономарьов А.П. Етнічність та етнічна історія України: Курс лекцій. – К., 1997. – С. 172-186.
4. Українське народознавство: Навч. посібник. – Львів, 1994. – С. 50-55.

Додаткова література:

1. Бача Ю. Специфіка народної культури Пряшівщини // НТЕ. – 1993. – № 2. – С. 40-43.
2. Гуржій О.І. До питання про утворення національної території України (XVIII ст.) // НТЕ. – 1988. – № 1. – С. 28-32.
3. Дністровський М.С. Кордони України. – Львів: Світ, 1992. – 144 с.
4. Заставний Ф.Д. Українські етнічні землі. – Львів, 1993.
5. Кабузан В.М. Заселение Новоросии в XVIII – первой половине XIX в. – М., 1976.
6. Ровенчак І. Перші етнічні кордони українських земель в XIX ст. // Пам'ятки України. – 1992. – № 1. – С. 22-26.
7. Сергійчук В. Етнічні межі і кордони України і захід // НС. – 1992. – № 8-9; 1993. – № 9-10, 11-12.
8. Толочко П. Русь – Мала Русь – руський народ у другій половині XIII – XVIII ст. // Київська старовина. – 1993. – № 3. – С. 3-14.

Історія України

Стародавнє населення України у ранньозалізну добу

Кіммерійці. Скіфи: розселення, заняття та побут. Основні етапи історичного розвитку Скіфії. Сармати на території сучасної України. Осіле землеробське населення українського Лісостепу та Полісся.

Давні слов'яни на території України

Історичні джерела про походження та основні етапи етногенезу давніх слов'ян. Суспільна організація, господарство та побут давніх слов'ян. Стосунки слов'ян із сусідніми народами.

Виникнення держави у східних слов'ян та основні етапи її історичного розвитку

Історичні передумови виникнення держави у східних слов'ян. Давньоруська держава за перших князів (Олега, Ігоря, Ольги та Святослава). Політичний, соціально-економічний та культурний розвиток Києво-Руської держави за Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Основні тенденції розвитку Київської Русі у 1054-1113 рр. Володимир Мономах, його внутрішня та зовнішня політика. Київська Русь у другій половині 20-х – на початку 30-х рр. XII ст.

Трансформація державно-політичного устрою Київської держави та основні тенденції її політичного та соціально-економічного розвитку у період роздробленості

Причини роздробленості Київської держави. Основні тенденції розвитку Київського, Чернігово-Сіверського, Переяславського, Галицького та Волинського князівств. Боротьба за Київ у середині XII ст. Русь і половці у період роздробленості. Завоювання руських князівств монголо-татарами.

Галицько-Волинська держава у часи правління Данила Галицького

Боротьба Данила Романовича за владу у Галицько-Волинському князівстві та його утвердження на князівському престолі. Внутрішня політика Данила Галицького. Основні напрями зовнішньої політики. Коронація Данила Романовича. Боротьба за визволення галицько-волинських земель з-під монголо-татарського іга.

Українські землі під владою Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського та інших держав

Захоплення Литовським князівством Волині, Чернігово-Сіверщини. Поділля і Київщини з Переяславщиною. Вплив культури руських земель на Литву. Кревська унія (1385 р.). Острівська угода 1392 р. Становлення політико-адміністративного устрою та управління на Україні. Зміцнення Великого князівства Литовського за князювання Вітовта. Ліквідація удільних князівств. Литовські Статути (1529, 1566 і 1588 рр.)

Соціально-економічний розвиток України наприкінці XIV – першій половині XVII ст.

Стан сільського господарства. Зростання феодального землеволодіння. Фільваркова система господарства. Категорії селянського населення. Посилення феодально-кріпосницького гноблення (форми феодальної ренти, закріпачення селян і зростання визиску їх). Волочна поміра (1557 р.). Ремесла і промили. Цехи. Міста. Магдебурзьке право. Соціальна структура міського населення. Внутрішня і зовнішня торгівля. Юридичне оформлення кріпосного права. Литовський Статут 1588 р.

Люблінська унія 1569 р.

Загарбання шляхетською Польщею Київщини, Волині, Брацлавщини. Українські землі після Люблінської унії. Річ Посполита.

Виникнення козацтва. Запорозька Січ та її роль в історії України

Територія, умови і джерела формування козацтва. Соціальна нерівність у середовищі козацтва. Виникнення запорізької січі та її устрій. Символіка. Воєнне мистецтво козацтва. Зв'язки запорізького та донського козацтва. Боротьба козацтва проти турецько-татарської агресії. Утворення реєстрового козацтва. заняття і побут козаків. Культурне життя на Запорізькій Січі (освіта, релігія, архів Коша Запорізької Січі). П.Сагайдачний.

Визвольна війна в Україні середини XVII ст. (Хмельниччина 1648-1657 рр.)

Передумови, причини та характер Хмельниччини. Зиновій Богдан Хмельницький: нові штрихи до політичного портрету. Перші перемоги: від Жовтих Вод до Замостя. Збарзько-Зборівська кампанія 1649 р. „Реєстр Війська Запорозького”. Битва під Берестечком та інші бої. Українсько-російська угода 1654 р. „Переяславська легенда”. Віленське перемир'я 1656 р. Останні дні та смерть Б.Хмельницького 1657 р. Місце Хмельниччини в історії України та Європи.

Руїна

Геополітичні причини руїни. Іван Виговський. Юрій Немирич та його ідея “Великого князівства Руського”. Гадяцький трактат. Юрій Хмельницький. Переяслав – 2. Слободищенський трактат 1660 р. Чорна рада 1663 р. Спроба встановлення нового контролю над Україною згідно Батурицьких статей 1663 р. та Московський статей 1665 р. за Івана Брюховецького. Гетьман Петро Дорошенко – “сонце Руїни”. Гетьманування Д.Многогришного та І.Самойловича. Підпорядкування Київської митрополії московському патріархатові.

Гетьманщина в останній чверті XVII – 80-х рр. XVIII ст.

Гетьманщина: термінологія, періодизація та історіографія. Політична історія козацького Гетьманату від Івана Мазепи до Кирила Розумовського. Північна війна і українські землі: між Росією, Швецією та Польщею. Соціально-економічна політика Івана Мазепи. Український сепаратизм 1708 р. Гетьманування Пилипа Орлика на вигнанні “Пакти і конституції відносно прав і вольностей Війська Запорозького ...” 1710 р. Українська козацька держава за гетьманування Івана Скоропадського та Павла Полуботка. Перша Малоросійська колегія. Спроба відновлення козацької автономії за Данила Апостола. “Правління гетьманського уряду”. “Золота осінь” козацького Гетьманату – гетьманування Кирила Розумовського. Ліквідація автономії Гетьманщини.

Запорозька Січ у другій половині XVII–XVIII ст.

Військо запорозьке низове в період Хмельниччини і Руїни. Боротьба проти турецько-татарської. Кошовий отаман Іван Сірко. Запоріжжя доби Івана Мазепи. Повстання Петра Іваненка (Петрика). Кошовий-мазепинець Кость Гордієнко. Зруйнування Січі 1709 р. Кам’янська і Олешківська Січі. Суспільно-політичний устрій Нової (Покровської) Січі на р.Підпільній. Господарство Запоріжжя. Митна політика Коша. Запорізькі зимівники. Причини, привід та ліквідація Запорізької Січі 1775 р. і подальша доля запорозьців.

ПРАВОБЕРЕЖНА УКРАЇНА У XVIII ст.

Адміністративно-політичний устрій. Шляхетське землеволодіння. Міста. Розвиток сільських ремесел, промислів і мануфактур. Торгівля. Повстання 1702-1704 рр. і Росія. Гайдамацький і опришківський рух. Загострення релігійної боротьби. Мелхіседек Значко-Яворський. Коліївщина 1768 р. Максим Залізняк та Іван Гонга. Приєднання Київщини, Брацлавщини, Поділля та Східної Волині до Росії.

КУЛЬТУРА УКРАЇНИ У XVIII ст.

Освіта та наука. Книгодрукування. Фольклор. Література. Мова. Театр. Музика. Архітектура. Образотворче мистецтво. Матеріальна культура. Побут. Звичаї’.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.).

Інкорпорація українських земель до складу Російської імперії наприкінці XVIII –на початку XIX ст. Адміністративно-територіальний устрій. Ліквідація Литовського статуту (1831 р.) та магдебурзького права (1835 р.). Наслідки політико-адміністративних нововведень. Сільське господарство. Початок промислового перевороту. Становлення буржуазних відносин. Початок машинобудування в Україні. Технічна революція в українській промисловості. Формування українського ринку. Загострення соціальних суперечностей. Устим Кармелюк. Формування буржуазії та робітничого класу.

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ВІДРОДЖЕННЯ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ XVIII - ПОЧАТОК XIX СТ.).

Початок українського національного відродження як відгук ідей французької революції та поширення романтизму. Формування національної інтелігенції. Україна у війні 1812 р. Становлення українознавства як науки Перші мовознавчі дослідження в українознавстві. Формування наукових центрів. Популяризація минулого України у творах російських і українсько-російських літераторів. Діяльність масонських організацій. Декабристський рух в Україні. Політичний гурток у Харкові і політизоване вольнодумство в Ніжинській гімназії. Спроби об’єднання польською і українського

визвольних рухів у 1830-х роках. Кирило-Мефодіївське товариство. Теоретичне обґрунтування української ідеї та перша українська політична програма в XIX ст. Т.Г.Шевченко Суспільна думка як відгук на революційні події в Західній Європі.

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ІМПЕРІЇ ГАБСБУРГІВ (ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.).

Інкорпорація західноукраїнських земель до складу імперії Габсбургів. Початок національного відродження. Шкільна справа. Просвітницька діяльність. «Клерикальне товариство» Івана Могилянского. «Українська школа» в польській літературі. «Руська трійця». Маріан Шашкевич. Іван Вагилевич. Яків Головацький. Альманах «Русалка Дністрова». Економічна політика австрійського уряду. Сільське господарство. Міста. Ярмарки. Львів. Контрактові ярмарки. Селянство. Північна Буковина, Закарпаття. Революція 1848 р. Ліквідація панщини. «Головна руська рада». «Руський собор». Слов'янський конгрес. Селянський рух за проведення реформи. Боротьба за автономію Східної Галичини. Збройне повстання у Львові. Закарпаття та Північна Буковина під час революції 1848-1849 рр. у Австро-Угорщині.

НАДДНІПРЯНСЬКА УКРАЇНА ПІСЛЯ СКАСУВАННЯ КРІПОСНОГО ПРАВА. РЕФОРМИ 70-80-Х РОКІВ XIX СТ.

Україна в Кримській війні 1854-1855 рр. Скасування кріпосного права. Проведення реформи 1861 р. у житті. Вплив реформи на економіку селянського господарства. Малоземелля селян. Україна - основний регіон Російської імперії у виробництві зернових. Зміни в політико-правовому становищі селянства. Демократичні реформи 60-70-х років. Земська реформа 1864 р. Судова реформа 1864 р. Реформа народної освіти. Реформа вищої школи. Посилення контролю за видавничою діяльністю. Удосконалення системи міського правління. Військова реформа 1864 р.

ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ В XIX СТ.

Розвиток залізничного та іншого транспорту. Розвиток гірничодобувної промисловості. Завершення промислового перевороту. Становлення металургійної та металообробної індустрії. Розвиток машинобудування. Капіталізація харчової та легкої промисловості. Розвиток міст. Особливості торгівлі. Ярмарки. Особливості економічного розвитку. Колоніальний характер політики Російської держави в Україні. Боротьба робітників за свої права. «Південноросійський союз робітників». Волинь в умовах індустріалізації економіки Росії.

Суспільно-політичний рух (друга половина XIX століття)

Українська громада в Петербурзі. Журнал «Основа». Перший етап громадського руху. «Українська громада». Хлопомани. «Черниговский листок». «Земля і воля». Польське повстання 1863-1864 рр. і відгуки на нього в Україні. Другий етап громадського руху. «Киевский телеграф». Земський указ 1876 р. «Киевская старина». Михайло Драгоманов. Активізація громадського студентського руху в 90-х роках. «Братерство тарасівців». Опозиційна діяльність земств. Харківське-Київське таємне товариство 1856-1860 рр. Народницький рух 1871-1878 рр. Рух радикалів-демократів (народників) у 1879-1889 рр. Зв'язки громадських і народницьких організацій. Поширення марксизму і зародження соціал-демократизму.

СХІДНА ГАЛИЧИНА, ПІВНІЧНА БУКОВИНА ТА ЗАКАРПАТТЯ - КОЛОНІАЛЬНІ ВОЛОДІННЯ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX - ПОЧАТОК XX СТ.).

Поміщицьке землеволодіння. Селянство. Початок трудової еміграції. Еміграція в США, Канаду, Аргентину. Сезонна еміграція до Німеччини і Саксонії. Економічне пожвавлення 60-х років XIX ст. Залізничне будівництво. Становлення фабрично-заводської промисловості в 70-90-х роках. Іноземний капітал. Українська буржуазія. Діяльність українських кредитних товариств і організацій. Нафтові промисли Борислава і Дрогобича. Вугледобувна промисловість. Солеварні підприємства. Лісопереробна промисловість. Харчова промисловість. Міста. Робітничий клас.

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ - ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНО РУХУ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX - ПОЧАТОК XX СТ.).

Політичні зміни в Австро-Угорській імперії після революції 1848-1849 рр. Українські делегати в Галицькому сеймі. Помилковість ідеології вірно підданства українців імперії Габсбургів. «Москвофільство». «Руська Рада» - політична організація «москвофілів». «Народовці». Культурно-просвітницька діяльність. «Русько-українська радикальна партія». І.Франко. М.Павлик. Націонал-демократична партія в політичному житті краю. Соціал-демократична партія. «Русько-католицький союз». Парламентська діяльність українців. Студентський та молодіжний рух. Українські національні-спортивні організації. Становище українців Північної Буковини та Закарпаття. Культурна діяльність.

НАДНІПРЯНСЬКА УКРАЇНА НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Розвиток промисловості. Утворення монополій. Ріст робітничого класу. Становище пролетаріату. Сільське господарство. Столипінські реформи. Русифікаторська політика російського самодержавства в Україні. Наростання політичної боротьби пролетаріату. Посилення селянських виступів. Опозиційний рух ліберальної буржуазії. Національний рух. Виникнення українських політичних партій. Загострення суспільної кризи.

Україна в Першій світовій війні

Початок Першої світової війни. Українські землі напередодні війни. Плани Антанти і Троїстого союзу щодо України. Заснування Головної української ради у Львові. Створення Союзу визволення України. Формування легіону Січових стрільців. Ставлення до війни на Наддніпрянщині. Воєнні дії на території України 1914р. Захоплення російськими військами Галичини та Північної Буковини.

Українські землі в 1915-1917 рр. Воєнні дії на території України в 1915-1917 рр. Бойовий шлях легіону УСС. Участь української інтелігенції в діяльності громадських товариств і комітетів з допомоги жертвам війни. Національний рух у Наддніпрянській і Західній Україні. Назрівання глибокої економічної та політичної кризи в Російській та Австро-Угорській імперіях.

Українська революція.

Початок Української революції. Україна напередодні 1917 р/ Початок революції. Утворення Центральної Ради, її склад і політична програма. М.Грушевський. Початок українізації армії. Виникнення Вільного козацтва. Проголошення автономії України. Наростання політичної боротьби в Україні у липні-жовтні 1917 р. Політичні партії в боротьбі за вплив на населення. Український національний Конгрес. II Всеукраїнський військовий з'їзд. I Універсал Центральної Ради. Утворення Генерального секретаріату. В.Винниченко. II Універсал Центральної Ради. Збройний виступ самостійників. «Тимчасова інструкція Генеральному секретаріату Тимчасового уряду на Україні». Послаблення позицій Центральної Ради. Здобутки і прорахунки Центральної Ради в державотворчому процесі та соціальній політиці. Корніловський заколот і Україна. Загострення конфлікту Центральної Ради з Тимчасовим урядом Росії. «Демократична нарада» і позиція Центральної Ради. З'їзд народів Росії в Києві. Проголошення УНР. Встановлення контролю Центральної Ради над Києвом. III Універсал і проголошення Української Народної Республіки. Досягнення і невдачі Центральної Ради у зовнішній політиці. Проголошення незалежності УНР. Ультиматум російського Раднаркому і початок війни більшовиків із Центральною Радою. Проголошення у Харкові радянської влади. Похід більшовицьких військ на Київ. Бій під Кругами. IV Універсал Центральної Ради та проголошення незалежності УНР. Перша спроба радянізації України. Регіональні «республіки». Ставлення населення до політичних сил в Україні.

Україна в боротьбі за збереження державної незалежності (1918-1920 рр.)

Українська Держава. Мирний договір у Брест-Литовську. Вступ німецько-австрійських військ в Україну. Конфлікт Центральної Ради з німецько-австрійською адміністрацією і консервативними колами України. Прийняття Конституції УНР. Гетьманський переворот. Причини падіння Центральної Ради. Гетьман П.Скоропадський і його уряд. Внутрішня та зовнішня політика Української держави. Ставлення політичних партій до гетьманського режиму. Селянські повстання влітку і восени 1918р. Анулювання

РСФРР Брестського миру та наслідки цієї акції для України. Директорія УНР. Утворення Директорії. Відновлення УНР. Політичний курс Директорії. С.Петлюра. Трудовий конгрес. Отаманщина. Більшовицька агресія проти УНР. Війська Антанти на Півдні України. Розклад армії УНР. Активізація військових дій радянської Росії з УНР. Причини поразки Директорії. Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР). Проголошення ЗУНР. Є.Петрушевич. Організація держави на західноукраїнських землях. Злука УНР і ЗУНР. Польсько-український конфлікт. Створення Української Галицької армії. Наступ польських військ і відхід української армії до Збруча. Причини поразки ЗУНР. Поглинення Північної Буковини, Бессарабії та Закарпаття іноземними державами. Політика радянського уряду в Україні у 1919 році. Формування більшовицького режиму в Україні. Х.Раковський. Політичний курс більшовиків в Україні у 1919 р. Націоналізація промисловості. Аграрна реформа. Продовольча диктатура, її суть. Селянські виступи. Становище українських партій. Україна в другій половині 1919 року. Наступ білогвардійців в Україні. Контрнаступ об'єднаних українських армій. Поразка армії УНР. Денікінський режим. Боротьба в білогвардійському підпіллі. Контрнаступ радянських військ і поразка денікінців. Україна на початку 1920 року. Відновлення більшовицького режиму. Варшавська угода та її наслідки. Більшовицько-польська війна і Україна. Варшавська угода між УНР і Польщею. Наступ польсько-українських військ і взяття Києва. Польський режим і ставлення до нього населення. Відступ польсько-українських військ. Ризький мир. Припинення боротьби регулярних українських військ. Розгром військ Врангеля і махновців. Початок наступу військ Врангеля. Україна у планах Врангеля. Поразка врангелівців. Терор у Криму. Розгром махновського руху. Культура і духовне життя в Україні 1917-1920 років. Чинники розвитку культури в 1917-1920 рр. Культурно-освітня діяльність громадських організацій. Загальноосвітня школа за Центральної Ради, Гетьманату П.Скоропадського, Директорії. Освітня політика більшовиків. Стан науки. Відкриття Української Академії наук (УАН) і національних університетів у період Української держави. Нові тенденції в розвитку культури. Визначні українські письменники. Театральне, музичне і хорове мистецтво та їх кращі представники. Українська Академія мистецтв. Радянський план монументальної пропаганди і початок його виконання. Ставлення більшовиків до старовини.

Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921-1928 рр.)

Економічне і соціальне життя в роки непу. Внутрішнє і міжнародне становище. Політична криза на початку 1921 р. Державний статус України в 1921-1922 рр. Юридичне оформлення Союзу РСР. Статус УСРР у складі Радянського Союзу. Ставлення політичних сил і населення України до її членства в СРСР. Неп і особливості його впровадження в Україні. Причини і масштаби голоду 1921-1923 рр. Діяльність радянських і зарубіжних організацій допомоги голодуючим. Наслідки нової економічної політики. Відбудова народного господарства. Початок курсу на індустріалізацію. Культура і духовне життя в роки непу. Політика більшовиків у царині культури. «Українізація» (коренізація). Г.Гринько, О.Шумський, К.Скрипник. Опір «українізації». Кампанія з ліквідації неписьменності дорослих. Література і мистецтво. Українське національне відродження в літературі та його провідники. С.Єфремов. Літературно-художні об'єднання. Літературна дискусія 1925-1928 рр. М.Хвильовий. Образотворче мистецтво. Кінематограф. О.Довженко. Релігійне життя в Україні. Виникнення Української автокефальної православної церкви (УАПЦ).

Радянська модернізація України (1929-1938 рр.)

Сталінська індустріалізація України. Перехід до форсованої індустріалізації. Директивне господарювання. Результати перших п'ятирічок. Промисловість України напередодні Другої світової війни. Суцільна колективізація в Україні. Перехід до прискореної колективізації. Доля приватних сільських господарів та їхніх господарств. Зміна ставлення радянської держави до заможного селянства. «Ліквідація куркульства як класу». Голодомор 1932-1933 років в Україні. Причини й передумови голодомору. «Закон

про п'ять колосків». Посилення «хлібозаготівель» та їх суть. Масштаби та наслідки голодомору. Громадсько-політичне життя. Зміни в соціальному складі населення. Соціальні деформації. Конституція УРСР 1936 р. Судові процеси. «Шахтинська справа». «Спілка визволення України». Масові репресії та їх жертви. Стан культури в Україні у 30-ті роки. Становище у галузі освіта. Наука. Діяльність Академії наук. Видатні досягнення українських учених. Труднощі в розвитку науки. Художня література і мистецтво. «Розстріляне відродження». Театральне мистецтво. Доля кобзарства і лірництва. Церковна політика. Ліквідація УАПЦ. Закриття і нищення храмів, культового майна і споруд.

Західноукраїнські землі в 1921-1938 рр.

Українські землі у складі Польщі. Правовий статус Східної Галичини. Становище українських північно-західних земель (Волинь. Полісся, Підляшшя) і українського населення. Характер промисловості. Українська кооперація. Аграрні відносини. Економічне становище населення. Створення УВО та її діяльність. Є.Коновалець. «Пацифікація». Політичні партії у Східній Галичині (Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО). Компартія Західної України (*КПЗУ). Організація українських націоналістів (ОУН). Методи діяльності ОУН. С.Бандера. Інтегральний націоналізм. Д.Донцов. Українські землі у складі Румунії. Поглинення українських земель Румунією. Характер політики румунського уряду щодо українців. Татарбунарське повстання. Політичні партії на українських землях. Українська національна партія. Закарпаття у складі Чехословаччини. Вхідження Закарпаття до складу Чехословаччини. Особливості політичної боротьби в Закарпатті: русофільство, русинство, українофільська течія. Надання автономії Карпатській Україні. Проголошення незалежності Карпатської України. А.Волошин,

Україна під час другої світової війни (1939-1945 рр.)

Радянсько-німецькі договори 1939 р. і західноукраїнські землі. Радянсько-німецький пакт про ненапад 23 серпня 1939 р. Таємний протокол до нього. Початок Другої світової війни. Вступ Червоної армії на територію Західної України; включення останньої до складу СРСР і возз'єднання з Українською РСР. Вхідження Бессарабії та Північної Буковини до СРСР. Включення до складу Української РСР Північної Буковини і придунайських українських земель. Радянізація західних областей України. Окупація України військами Німеччини та її союзників. Напад Німеччини на СРСР. Початок Великої Вітчизняної війни. Україна в планах окупантів. Відступ Червоної армії. Мобілізаційні заходи 1941 р. в Україні. Евакуація в східні райони СРСР. Оборонні бої влітку-восени 1941 р. Поразка Південно-Західного фронту. Невдалі спроби контрнаступу під Харковом. Продовження наступу німецьких військ на Півдні. Окупаційний режим і розгортання руху Опору в Україні. Розчленування України, план «Ост». Нацистський «новий порядок». Концтабори і масові розстріли. Голокост. Економічне пограбування України. Вивезення працездатного населення на примусові роботи до Німеччини. Розгортання руху Опору та його течії в Україні. Радянське підпілля і партизанський рух 1941-1942 рр. Оунівське підпілля 1941-1942 рр. Створення Української повстанської армії (УПА). Україна 1943 р. Перемога Червоної армії під Сталінградом і початок вигнання окупантів з України. Курська битва. Продовження наступу на Лівобережжі. Падіння «Східного валу». Мобілізаційні заходи 1942-1943 рр., їх особливості та наслідки. Боротьба з ворогом на окупованій території. Діяльність радянських партизанських загонів і підпілля. Політична еволюція ОУН. Стосунки між радянськими та польськими партизанами, УПА і Армією Крайовою. Евакуйовані підприємства в тилу. Героїчна праця українців. Внесок українських учених і діячів освіти і та культури в Перемогу. Україна на завершальному етапі війни (1944-1945). Січнево-лютевий наступ 1944 р. Корсунь-Шевченківська битва. Весняний наступ Українських фронтів. Кримська наступальна операція. Примусове виселення з Криму в східні райони СРСР татар, греків, вірмен. Завершення вигнання окупантів з України. Завершальний етап боротьби в тилу. Радянський партизанський рух. ОУН та УПА на завершальному етапі війни. Становище в

західних областях України. 9 травня - День Перемоги. Завершення Великої Вітчизняної війни. Втрати України в роки війни. Культура України в роки війни.

Післявоєнна відбудова і розвиток України в 1945-на початку 50-х рр.

Україна в період повосної відбудови. Внутрішньополітичне та економічне становище України. Адміністративно-територіальні зміни. УРСР - співзасновниця Організації Об'єднаних Націй, інших міжнародних організацій. Перехід до мирного будівництва. Особливості відбудови промисловості. Післявоєнне село. Голод 1946-1947 рр., його причини, масштаби й наслідки. Матеріальне становище населення. Радянізація західних областей України. Відновлення радянської влади в західних областях України. Колективізація західноукраїнського села. Доля Української греко-католицької церкви (УГКЦ). Боротьба ОУН та УПА. Р.Шухевич (Тарас Чупринка). Операція «Вісла» Наслідки радянізації. Культурне життя в Україні у другій половині 40-на початку 50-х рр. Відбудова системи освіти. Впровадження обов'язкового семирічного навчання дітей. Наука. Розгром генетики та «лисенківщина» в Україні. Розвиток літератури і мистецтва. Становище творчої інтелігенції. Боротьба влади з «космополітизмом».

Україна в умовах десталінізації (1953-1964 рр.)

Україна на початку 50-х рр. Внутрішньополітичне становище України на початку 50-х рр. Початок десталінізації в Україні. Вхід Кримської області до складу УРСР. Стан промисловості. Укрупнення колгоспів. Суспільно-політичне життя й політична боротьба в Україні 1953-1964 рр. XX з'їзд КПРС і Україна. Початок політичних реабілітацій. Наростання опору десталінізації з боку сталіністських сил. Масштаби демократизації державного життя. Ставлення в суспільстві до діяльності М.Хрущова. Робітничі виступи. Позиція вищого партійного керівництва України при усуненні М.Хрущова від влади. Л.Брежнєв і Україна. Розширення повноважень України у складі СРСР. Стан економіки України наприкінці 50-у першій половині 60-х років. Раднаргоспи, їх вплив на економічний розвиток України. Розвиток машинобудування. Стан легкої та харчової промисловостей. Аграрна політика наприкінці 50-у першій половині 60-х рр. Обмеження індивідуальної грудової діяльності селянства. Рівень життя населення. Стан продовольчого і товарного забезпечення. Культура і духовне життя в Україні. Ідеологізація культурного життя. Посилення русифікації. Науково-технічна революція і наука в Україні. Розеток кібернетики. Стан суспільних наук. Початок десталінізації та поживлення літературно-мистецького життя. «Відлига». «Шістдесятники»: В.Симоненко, Л.Костенко, Є.Сверстюк, І.Світличний, І.Драч та ш. Музичне мистецтво. Живопис, архітектура, театр. Національно-визвольний рух в Україні у післявоєнний час. «Українська робітничо-селянська спілка». Л.Лук'яненко. І.Кандиба. Клуб творчої молоді у Києві. А. Горська. В.Чорновіл. Стаття І.Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?».

Україна у період загострення кризи радянської системи (середина 1960-початок 1980-х рр.)

Політико-ідеологічна криза радянського ладу в Україні. Ідеологічні орієнтири партійно-державного керівництва та їх ілюзорність. Зростання всевладдя комуністичної партії. Криза партійно-державного керівництва в СРСР і УРСР. Дві лінії в українському керівництві: націонал-комуністична і проімперська. Усунення П.Шелеста. В.Щербицький. Політико-правовий статус України у складі СРСР. Конституція УРСР 1978 р. Стан економіки України та визрівання економічної кризи. Спроби реформування економіки в другій половині 60-х років та причини її невдач. Особливості індустріального розвитку УРСР. Економіка України в загальносоюзному комплексі. Визрівання економічної кризи. Деструктивні процеси на селі. Етносоціальні процеси та рівень життя населення. Зміни чисельності, соціальною та національного складу населення України. Рівень життя трудящих мас. Шляхи розв'язання житлової проблеми. Здобутки і проблеми розвитку соціальної сфери. Привілейоване становище партійно-державної номенклатури. Опозиційний рух. Причини активізації опозиційного руху в другій половині 60-на початку 70-х років. В.Стус. М.Руденко. О.Тихий. М.Литвин. В.Марченко. Форми діяльності

дисидентів. Репресії проти правозахисників. Утворення Української Гельсінської спілки (УГС) та її діяльність. Релігійне дисиденство. В.Романюк. Посилення переслідувань опозиції наприкінці 70-ка початку 80-х років. Культура і духовне життя. Народна освіта. Русифікація в Україні. Середня спеціальна та вища школа. Становище науки: здобутки і проблеми. Зростання ідеологічного тиску на освіту і науку. Розвиток літератури. Формування опозиційних напрямків і репресії щодо письменників. Основні тенденції розвитку українського мистецтва. Наступ тоталітаризму на українську культуру.

Розпад Радянського Союзу і відродження незалежності України

Перебудова в Радянському Союзі й Україна. Необхідність суспільних перетворень. Прихід до влади М. Горбачева. Початок «перебудови», її особливості в Україні. Поглиблення перебудовчих процесів і падіння авторитету компартії України. Чорнобильська катастрофа - національна трагедія України. Наростання економічної кризи в Україні у першій половині 80-х років. Погіршення економічної ситуації в Україні в другій половині 80-х років. Провал політики прискорення. Спроби реформування економіки наприкінці 80-х років, причини їх невдач. Фінансове становище і рівень життя населення. Загострення економічної кризи у 1989-1990 рр. Неспроможність союзних структур здійснювати ефективне управління економікою республіки. Розгортання національно-визвольного руху в Україні. Загострення національного питання в СРСР у другій половині 80-х років. Активізація національного руху в Україні. Формування національних громадських організацій і об'єднань. Початок релігійного відродження. Активізація діяльності заборонених церков. Розгортання робітничого руху. Шахтарський страйк 1989 р. Формування Народного руху України. Спроби політичних реформ і зростання активності українського суспільства. Реформи в політичній системі СРСР. Гласність і лібералізація. Політичні зміни в Україні. Зростання народної ініціативи. Мітинги та демонстрації. Формування багатопартійної системи. Розклад компартії України. Демплатформа. Формування передумов незалежності України. Політичні передумови суверенізації. Вибори до Верховної Ради УРСР 1990 р. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. Політична конфронтація восени 1990 р. Провал спроб збереження федерації радянських республік. Суверенізація України. Здобуття Україною незалежності. Суспільно-політичні процеси у першій половині 1991 р. Спроби державного перевороту в СРСР 19 серпня 1991р. ДКНС і Україна. Проголошення незалежності України. Референдум і грудня 1991 р. і вибори Президента України.

Україна в умовах незалежності

Початок державотворчих процесів. Особливості розбудови законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні. Л.Кравчук - Президент України. Формування місцевих органів влади і самоврядування. Проблеми розбудови української державності. Дострокові вибори в 1994 р. Президента та Верховної Ради України. Державотворчі процеси в Україні в 1994-2001 рр. Вибори 1994р. Л. Кучма - Президент України. Діяльність нового складу Верховної Ради. Вибори до Верховної Ради України 1998 р. Президентські вибори 1999 р. Формування більшості у Верховній Раді. Всеукраїнський референдум (квітень 2000 р.). Конституційний процес в Україні. Конституція України 1996 р. Конституційний процес наприкінці 80-у першій половині 90-х років: здобутки, проблеми. Конституційний договір 1995 р. Прийняття Конституції України (1996 р.). Економічне життя України в першій половині 90-і років. Зміни умов розвитку економіки після розпаду СРСР. Спроби реформування економіки і причини їх невдач. Становлення індустріального комплексу та аграрного виробництва. Роздержавлення, приватизація та фінансова система України, Загострення економічної кризи. Сучасний стан, проблеми української економіки та пошук шляхів їх розв'язання. Основні тенденції розвитку української економіки в другій половині 90-х років. Фінансова та макроекономічна стабілізація. Суперечності здійснення аграрної реформи. Проблеми і прорахунки у реформуванні економіки. Пошуки шляхів виходу з економічної кризи. Етносоціальні процеси та рівень життя населення України. Демографічні зміни. Падіння рівня життя населення. Соціальна диференціація

суспільства. Стан навколишнього середовища. Міжнаціональні відносини. Етнічні меншини України. Релігійне життя України в умовах незалежності. Релігійне життя на початку 1990-х років. Розкол українського православ'я та його наслідки. Особливості релігійного життя в Україні на межі тисячоліть. Культурні процеси в незалежній Україні. Історичні умови розвитку культури. Стан та проблеми освіти. Реформування освітньої сфери. Наука незалежної України. Українська література. Здобутки мистецтва. Фізична культура, спорт. Проблеми розвитку української культури та пошук шляхів їх подолання. Зовнішня політика та міжнародні зв'язки незалежної України. Вихід України на міжнародну арену. Основні принципи зовнішньої політики. Ядерне роззброєння. Участь діяльності міжнародних організацій. Співробітництво незалежної України з іноземними державами. Загострення відносин із Російською Федерацією. Революція Гідності. Небесна Сотня. Окупація та анексія Криму Російською Федерацією. Агресія Російської Федерації проти України. Гібридна війна. Бойові дії на Сході України. Антитерористична операція в Донецькій і Луганській областях. Добровольчі батальйони. Волонтерський рух. Реакція світової спільноти на агресію Російської Федерації проти України. Спроби мирного врегулювання. Соціально-економічний розвиток України після 2014 р. Євроінтеграційний поступ України: економічні та політичні аспекти. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Режим безвізового в'їзду в країни ЄС для громадян України.

Література

1. Андрусішин Б.І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Директорії УНР): Навчальний посібник для вузів. – К.: Либідь, 1997. – 176 с.
2. Бадзьо Ю. Право жити. Україна в складі СРСР, людина в системі тоталітарного соціалізму. – К.: Таксон, 1996. – 400 с.
3. Білас І.Г. Репресивно–каральна система в Україні. 1917–1953: Суспільно–політичний та історико–правовий аналіз. У 2 кн. – К.: Либідь, 1994.
4. Верстюк В. Українська Центральна Рада. Навчальний посібник. – Київ, 1996. – 394с.
5. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради: Біографічний довідник. – К., 1998. – 255 с.
6. Винниченко В. Відродження нації: У 3 ч.: Репринтне відтворення видання 1920 року. – К.: Політвидав України, 1990.
7. Голод 1921–1923 років в Україні: 3б. документів і матеріалів / АН України: Ін–т Історії України. Упорядник: О.М.Мовчан, А.П.Огінська, Л.В.Яковлева. – К.: Наукова думка, 1993. – 240 с.
8. Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів / Кер. кол. упоряд. Р.Я.Пиріг. – К.: Політвидав України, 1990. – 605 с.
9. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття: Навчальний посібник. – К.: Генеза, 1996. – 360 с.
10. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть? – К.: Т–во “Знання” України, 1990.
11. Історія України / Керівник авт. кол. Ю.Зайцев. Вид. 2–ге, зі змінами. – Львів: Світ, 2016. – 488с.
12. Історія України: Навч. посібник для вузів / Наук. ред.: Ф.Стеблій, Я.Грицак. – Львів: Світ, 2016. – 488 с.
13. Історія України: Навчальний посібник / Під заг. ред. В.Смолія. – К.: Альтернативи, 2017. – 424с.
14. Історія українського війська (1917–1995) // В.Гриневич, Л.Гриневич, Б.Якимович та ін.; упорядник передмови Я. Дашкевич. – Львів: Світ, 1996. – 840 с.
15. Касьянов Г.В. Даниленко В.М. Сталінізм і українська інтелігенція (20–30–ті роки). – К.: Наук. думка, 1991. – 96 с.
16. Колективізація і голод на Україні 1929–1933 рр.: Збірник документів і матеріалів. – К.; Наук. думка, 1992. – 733 с.

17. Конвест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор: Пер. з англ. – К.: Либідь, 1993. – 384 с.
18. Кульчицький С.В. Ціна “великого перелому”. – К.: Вид-во “Україна”, 1991. – 431 с.
19. Плохий С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. – Харків, 2017. – 494 с.
20. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції (20–50-ті роки ХХ ст.). – К.: Наук. думка, 1994. – 350 с.
21. Скоропадський П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918 / Гол. ред. Я.Деленський – К.: Філадельфія, 1995. – 492 с.
22. Субтельний О. Україна: Історія. – Ред. з перероб. і доп – К.: Либідь, 1993. – 720 с.
23. Українська державність у ХХ столітті: історико-політичний аналіз. – К.: Політична думка, 2016. – 435 с.
24. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У 2 т. / (Ін-т історії України НАН України, Центр, держ. арх. вищ. органів владиупр. України; Упоряд. В.Ф.Верстюк, відп. ред. В.А.Смолій. – К.: Наукова думка, 1996. – 589 с.
25. Український національно-визвольний рух. Березень–листопад 1917 року: Док. і матеріали Упоряд. В.Верстюк (керівник) та ін. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2003. – 1024 с.
26. Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського): Навч. посібник для вузів. – К.: Либідь, 1997. – 320 с.
27. Шаповал Ю. Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії. – К., 1993.
28. Шаповал Ю.І. Людина і система (штрихи до портрета тоталітарної доби в Україні). – К., 1994.

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Старосхідні цивілізації: спільне та особливе

Поняття цивілізації та її витоки. Концепція цивілізації Л.Моргана. Урбанізація. Концепція “міської цивілізації” Г.Чайлда. Синоїкізм як один з шляхів урбанізації. Іригаційні цивілізації та їх типи.

Суспільно-політичні моделі держави Стародавнього Китаю

Ідеальне суспільство Конфуція. Альтруїстська модель держави моїстів. Ізоляційно-патріархальна модель держави даоїстів. Легістська модель держави Шань-Яна.

Стародавній Єгипет: віхи історії

Номи як основа державності Стародавнього Єгипту. Утворення централізованої держави. Формування державного апарату Стародавнього Єгипту. Деспотія. Державне регулювання соціальною структурою Стародавнього Єгипту як особливість внутрішньої політики фараонів. Зовнішня політика фараонів Стародавнього Єгипту.

Держава Ахеменідів

Мідійське царство та держава Елану. Перси та їх опис за Геродотом. Кір II і формування перської держави. Дарій I та його реформи. Соціальна структура держави Ахеменідів. Розквіт та загибель Перської держави у У-ІУ ст. до н.е.

Література:

1. История древнего Востока (под ред. Кузищина В.И.). – М.: Наука, 1988.
2. Крижанівський О.П. Історія стародавнього Сходу. Курс лекцій. – К., 1996.

ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Історіографія первісної історії

Дані античних авторів Геродота, Страбона та ін. про народи, що проживали за межами цивілізації. Вивчення народів Нового світу після відкриття Колумбом Америки. Концепція “благородного дикуна” Ж.Русо. Відкриття системи трьох віків К.Томсеном. Знахідки шельських знарядь Буше де Пертом. Періодизація історії людства С.Нільсона.

Ч.Дарвін і його концепція антропогенезу. Вивчення Л.Морганом народів Америки і створення першої цілісної концепції історії людства. Формаційний підхід до періодизації людства. Ф.Енгельс і марксистська концепція первісної історії. Концепції антропогенезу і соціогенезу у зарубіжній історіографії. Теорія поліцентризму. Вітчизняна історіографія первісної історії. Теорії двох скачків, моноцентризму та ін.

Походження людини

Семіальна гіпотеза походження людини. Гіпотеза мутацій. Африканська та Азійська гіпотези прабатьківщини людини. Дріопітеки і австралопітеки. Проблема габіліса. Теорія мозкового рубікону. Стадії в розвитку людини.

Література:

- 1.История первобытного общества. Общие вопросы. Проблемы антропосоциогенеза. – М., 1983.
2. Станко В.Н., Гладких М.И., Сегеда С.П. История первісного суспільства. – К., 1999.
3. Алексеев В.П. Становление человечества. – М., 1984.

ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ ТА РИМУ

Формування давньогрецького античного полісу та основні його характеристики

Виникнення полісу як політичного та релігійного центру. Сінойкізм. Економічна основа полісу. Дуалістичний характер античної форми власності. Громадянський колектив. Негромадяни. Політична організація полісу. Аристотель про грецький поліс. Типи полісів.

Афінський поліс у VI – V ст. до н.е.

Джерела з історії античних Афін. Законодавство Драконта. Суспільно-політичний устрій Афінського полісу за реформами Солон і Клісфена. Значення реформ для еволюції полісної системи. “Золота доба” Перикла.

Військово-політичні конфлікти в Греції IV – V ст. до н.е.

Джерела з історії IV – V ст. до н.е. Причини конфлікту між Грецією та Персією. Характеристика основних етапів греко-перських воєн. Значення перемоги греків у війні та її наслідки. Пелопоннеська війна. Причини конфлікту. Періодизація війни та характеристика основних етапів. Наслідки.

Суспільно – політична структура Римської республіки

Виникнення Римської республіки. Суспільство та економічна структура. Державний устрій: коміції, сенат, магістратури. Пізня Римська республіка. Криза республіки. Громадянські війни I ст. до н.е. Падіння республіки.

Формування основ монархічної влади в стародавньому Римі

Прихід до влади Октавіана. Еволюція державної системи. Сенат. Магістратури. Комісії. Суспільство доби принципату. Зовнішня політика.

Література:

1. Кузищин В.И. История древней Греции.- М., 2001.
2. Кузищин В.И. История древнего Рима.- М., 2001.
3. История древнего мира. Расцвет древних обществ. Под ред. И.М.Дьяконова.- М., 1982.
4. История Европы: В 8 т. Том1. Древняя Европа. – М., 1988.

ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА ВІЗАНТІЇ

Франкська держава Каролінгів

Період «лінивих королів». Піпініди – Арнульфінги. Соціальна опора майордомів Австралії. Піпін Герістальський. Взаємини з арабами. Карл Мартелл та його внутрішня політика. Бенефіціальна реформа: причини, соціально-політичний зміст та значення. Піпін Короткий. Церковна реформа та завершення бенефіціальної реформи. Перехід королівського титулу до Пипіна III. Походи в Італію й виникнення світської держави пап. Карл Великий. Династія Каролінгів. Особа Карла II та пов'язана з її вивченням проблематика в медієвістиці. Територіальне зростання Франкської держави внаслідок

походів Карла Великого: в Італію, в Баварію, проти Аварського каганату, проти кельтів Бретані, в Іспанію, проти саксів. Методи завоювань. Взаємини зі слов'янами. Держава Карла та її етнічні й територіальні особливості. Організація державного управління.

Імператорський домен. Фінанси. Реформи Карла Великого: системи організації та комплектування армії; судочинства в територіальних округах. Адміністративні перетворення в центрі й на місцях. Соціально-економічні зміни у Франкській державі у VIII ст. Так званий переворот у поземельних відносинах. Економічне й політичне укріплення землевласницької знаті. Прискорення процесу розорення вільних селян. Втрата вільними общинниками ознак правоздатності. Встановлення поземельної та особистої залежності. Прекарій та його види. Комендація та інші способи позбавлення селянства земельної власності. Суть натурального господарства. «Капітулярій про помістя». Структура феодальної вотчини класичного типу. Церковне землеволодіння та організація господарської діяльності. Товарно-грошові відносини в VIII ст. Причини слабкості імперії Карла Великого. Людовік Благочестивий та доля офіційної ідеї єдності імперії. Поділ 817 р. Людовік Німецький, Лотар і Карл Лисий. Значення поділу 843 р.

Загальні тенденції економічного, соціального і політичного розвитку Західної Європи в XI-XV ст.

Поділ періоду розвинутого феодалізму на два підперіоди. Причини цього поділу та хронологія підперіодів. Розвиток сільського господарства з часу господарського домінування класичної вотчини до періоду «сеньйоральної реакції» включно. Географічні та регіональні особливості такої еволюції. Ріст виробництва на селі в XI – XIII ст. Явище комутації ренти. «Криза феодалізму» в середині XIV ст. Проблема «кризи феодалізму» в історіографії. Наслідки кризи для організації сільськогосподарського виробництва в XIV – XV ст. Зміни в соціальній сфері. Зростання чисельності європейського населення. Поява верстви городян. Консолідація стану феодалів. Поява елементів самоусвідомлення городян, феодалів і селянства. Нова структура феодального суспільства. Еволюція окремих станів у XIII – XV ст. Центробіжні процеси у політичному житті Західної Європи: чинники посилення королівської влади та її основні союзники. Значення адміністративних, судових і військових реформ у справі державної централізації. Причини появи станово-представницьких установ, їх характер і місце в системі управління. Тимчасове ослаблення центральної влади наприкінці періоду класичного феодалізму. Створення основ абсолютної монархії.

Середньовічне місто

Виникнення середньовічного міста. Історіографія проблеми походження середньовічних міст. Основні теорії, які намагалися вирішити проблему: романістична, маркова, вотчинна, бургова, ринкова; їх розвиток у другій половині XIX – на початку XX ст. «Торгова» теорія А. Піренна. Внесок вітчизняних медієвістів у вирішення проблеми. Сучасна точка зору на походження феодального міста. Ранньосередньовічне місто. Типи феодальних міст. Соціальна характеристика середньовічного міста. Комунальний рух. Основні етапи комунального руху та їх характеристика. Міське ремесло. Причини утворення та еволюція середньовічного ремісничого цеху. Функції цеху. Цеховий примус і замикання цеху. Організація й види міської торгівлі. Форми об'єднання торговців у середні віки. Міжнародна торгівля: торгові міські басейни й основні напрями товаропотоків. Монетна справа класичного середньовіччя. Кредит і банківські операції. Великі в Європі суб'єкти товарних і кредитних операцій.

Візантійська імперія в XII – XV ст.

Нове піднесення візантійської держави в епоху Комнінів. Причини економічного росту й політичної стабілізації. Завершення процесу феодалізації. Товарність сільського господарства. Економічна експансія північноіталійських міст. Причини занепаду економіки візантійських міст у другій половині XII ст. Пауперизація населення міста й села. Особливості місцевого політичного ладу. Міжнародні зв'язки Візантії Армія та флот. Невдачі візантійської держави в другій половині XII ст. Соціально-політична криза

наприкінці XII ст. Ангели. Захоплення Константинополя хрестоносцями. Утворення Нікейської імперії. Переваги її перед іншими претендентами на спадок Візантії. Внутрішня політика імператорів із династії Ласкарів.. Наступ Нікейської імперії на Латинську Романію та відновлення Візантійської імперії. Палеологи. Володіння Візантії у другій половині XIII ст. Західний напрям у зовнішній політиці Палеологів. Унія з католицьким Римом. Міжнародне становище на східному кордоні: турки-османи. Тюркська експансія у Малій Азії та на Балканському півострові. Падіння Константинополя. Соціально-економічний розвиток в роки правління Палеологів. Формування великого феодального землеволодіння. Соціальний склад пізньовізантійського суспільства. Політичне посилення великого землеволодіння. Зростання податків. Боротьба феодалів за імператорський трон і соціальні рухи першої половини XIV ст. Зілоти. Іоанн Кантакузин. Феодальна реакція. Становище пізньовізантійського міста. «Втеча» ремесла на село. Лихварство. Причини падіння Візантійської імперії. Значення Візантії в історії. Візантійська середньовічна культура.

Література:

1. История средних веков: В 2т.: Учебник / Под ред. С.П. Карпова. - М., 1998.- Т.1.
2. История Европы с древнейших времен до наших дней. В 8 т. - М., 1992. Т. 2:
3. Средневековая Европа.
4. Вишпер Р.В. История средних веков. Курс лекций. - К., 1996.
5. Дейвіс Н. Європа. Історія. – К., 2000.
6. Джеджора О. Історія європейської цивілізації. – Львів, 1999.
7. Егер О.Средние века. - СПб., 1997.
8. История Византии. М., 1967. Т.1-3.
9. История крестьянства в Европе. М., 1985-1986. Т.1-2.
- 10.История средних веков /Под ред. З.В.Удальцовой и С.П.Карпова.- М., 1990-1991. - Т.1.
- 11.История средних веков /Под ред. Н.Ф.Колесниченко.-М., 1980. / 2-е изд. – М., 1986.
- 12.История средних веков: В 2-х т. /Под общей ред. С.Д. Сказкина. - М., 1966. (2-е изд. - М., 1977).
- 13.Кёнигсбергер Г. Средневековая Европа. 400-1500 годы. – М., 2001.
- 14.Семенов В.Ф. История средних веков. - 4-е изд. - М., 1975.
- 15.Семенов В.Ф. Історія середніх віків. - Вид. 3-є. - К., 1975.

ІСТОРІЯ НОВОГО ЧАСУ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Економічний розвиток країн Західної Європи у XVI - першій половині XVII ст.: нові тенденції на рубежі епох

Промислова техніка та продуктивність праці періоду переходу від феодального до індустріального суспільства. Основні досягнення в галузі науки і техніки, їх впровадження у промислове виробництво. Історичні передумови зародження капіталістичних відносин: розвиток товарного господарства, спеціалізація ремесла, посилення майнової та соціальної диференціації, формування великих капіталів (“первісне накопичення капіталів”) і розвиток розширеного відтворення. Методи первісного накопичення капіталів, “революція цін”. Поява мануфактур, їх типи. Роль мануфактури в економічній структурі західноєвропейських країн. Торгівля, торгові шляхи і торгова організація. Грошові системи. Розвиток банківської і кредитної справи. Завершення процесу складання внутрішніх національних ринків. Зміни в соціальній структурі західноєвропейського суспільства в процесі генези капіталізму.

Місце та роль Реформації в процесі переходу європейської цивілізації від Середньовіччя до Нового часу

Передумови та причини виникнення реформаційного руху в країнах Західної Європи. Криза релігійно-схоластичної ідеології, поява і розвиток гуманізму. Антропоцентризм. Поширення еретичних рухів, занепад авторитету католицької церкви (симонія, продаж індульгенцій) і папської влади. Основні напрямки, течії та особливості розвитку Реформації в країнах Західної Європи. Зародження реформаційного руху в Північній Німеччині. Лютеранська реформація в Німеччині. Цвінгліанська і кальвіністська реформація в Швейцарії. Реформація в Скандинавії. Розвиток англіканської церкви. Гугеноти у Франції. Рух за реформу церкви в Італії. Контрреформація в Європі. Причини контрреформації. Католицька реформа і контрреформація. Створення ордену єзуїтів та його діяльність. Тридентський собор та його рішення. Участь політичних структур у контрреформації. Контрреформація та культура.

Міжнародні відносини в XVI – серед. XVII ст. Основні вогнища міжнародних конфліктів в Європі

Розвиток міжнародних відносин в ранній Новий час. Утвердження системи «політичної рівноваги». Виникнення світової системи міжнародних економічних відносин. Становлення світової колоніальної системи. Поглиблення міжнародного поділу праці. Роль конфесійного фактору в системі міжнародних відносин. Оформлення дипломатичної служби. Секляризація дипломатії. Основні вогнища і причини міжнародних конфліктів. Зародження французько-габсбургських протиріч. Італійські війни. Ранні торгові колоніальні війни. Боротьба за колонії. Англо-іспанський конфлікт та його розв'язання. Іспано-французькі відносини в другій половині XVI ст. Англо-французькі відносини. Англо-французьке суперництво в Шотландії. Загострення міжнародних протиріч в Європі на початку XVII ст. Тридцятилітня війна. Вестфальський мир і його значення. Європа та Османська імперія в ранній Новий час. Балканські землі у складі Османської імперії. Етно-соціальна і конфесійна політика Порти в балканських країнах. Політика ісламізації та асиміляції підкореного християнського населення.

Війна північноамериканських колоній за незалежність і утворення США

Причини, хід та наслідки війни за незалежність північноамериканських колоній. Версальський мирний договір 1783 року. Роль “батьків-засновників” США: Т.Джефферсона, Б.Франкліна, Дж.Вашингтона, А.Гамільтона- у формуванні американської державності. Основні конституційні акти США.

Реформи «освіченого абсолютизму» у західноєвропейських країнах у 40-х – 80-х роках XVIII століття

Сутність концепції “освіченого абсолютизму”. Передумови проведення реформ та їх зміст. Особливості реформаторської діяльності монархів у Австрійській імперії, Пруссії, Іспанії, Португалії, скандинавських країнах.

Основні етапи об'єднання Німеччини та утворення Німецької імперії.

О.Бісмарк

Соціально-економічні та політичні передумови об'єднання Німеччини. О.Бісмарк та його програма утворення Німецької імперії. Прусько - данська, австро-пруська та франко-пруська війни. Проголошення Німецької імперії. Конституція 1871 року.

Соціальне законодавство у Великій Британії в останній третині XIX- на початку XX століття. Д. Ллойд-Джордж.

Соціальна політика у програмах та політичній практиці ліберальних та консервативних кабінетів Великої Британії в останній третині XIX століття. В.Гладстон. Б.Дізраелі. Соціальне законодавство на початку XX століття. Д.Ллойд-Джордж.

Література:

1. История средних веков / Под ред. З.В. Удальцовой и С.П. Карпова. – М., 1991. – Ч.2.
2. История Европы с древнейших времен до наших дней. В 8 тт. М., 1992. Т. 3. От средневековья к Новому времени.

3. История политических и правовых учений. Средние века. Возрождение (под ред. В.С. Нерсесян. – М., 1986).
4. Ардашев П.П. Абсолютная монархия на Западе. – М., 1972.
5. Всемирная история: Возрождение и Реформация / А.Н.Бадак, И.Е.Войнич, Н.М.Волчек – М.: АСТ, 2001 – 480с.
6. Ивонин Ю.Е. Становление европейской системы государств. Англия и Габсбурги на рубеже двух эпох. – Минск, 1989 – 235с.

ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ В СЕРЕДНІ ВІКИ
Китайська імперія у XIII-XVII ст. (від монгольського до маньчжурського завоювання)

Китайське суспільство наприкінці II – у III століттях. Географічне положення. Природні умови середньовічного Китаю. Особливості китайського середньовічного етносу. Суспільно-політичне становище в Китаї на межі II-III ст. «Епоха трьох царств». Утворення імперії Цзінь – першої всекитайської середньовічної держави. Китай у IV – VI ст.: втрата загальнокитайської державної єдності. Хунно-кульська держава Чжао. Колонізація долини Янцзи. Імперія Північна Вей. Період «Чотирицарства». Об'єднання Китаю в кінці VI ст. Відновлення державної єдності. Династія Суй. Характер суйської державності. Ян Гуан. Китайська імперія в часи династії Тан. Розквіт імперії при перших Танах. Скасування династії Тан і проголошення династії Чжоу. У Цзетянь. Відродження та трансформація танської держави у VIII – на поч. X ст. Китайське суспільство у X-XIII ст. Епоха «п'яти династій і десяти царств» в історії Китаю. Китай в період династії Сун. «Сунський економічний бум». Натиск кочівників на китайську імперію у XII – на поч. XIII ст. Утвердження династії Цзінь та династії Південна Сун.

Японія до епохи сьогунату (III-XII ст.)

Географічне положення та природно-кліматичні умови. Особливості японського середньовічного етносу. Соціальна організація традиційного японського суспільства. Характерні риси середньовічної японської ментальності. Японія у III-VII ст. Особливості японських протодержавних утворень. Становлення та розвиток ранньосередньовічної держави Ямато. Поява сінтоїзму. Узурпація влади кланом Сога. Реформи Сьотоку Тайсі. Переворот Тайка. «Великі реформи» Тайка. Кодекс законів Тайхорьо. Японія в період Нарської монархії: соціально-економічний розвиток та політичне життя. Рід Фудзівара. Японське суспільство у IX – першій половині XI ст. Встановлення системи секкан («регентів-канцлерів») і розвиток сьоен. Загострення суспільної кризи. Проімператорські реставраційні реформи Уда. Японія в другій половині XI – XII ст. Зміни соціальної структури. Виникнення нового стану бусі (самурайства). Правління інсей. Міжусобні війни 1156-1192 рр. Встановлення влади сьогуната.

Література:

1. Адамба Ф.М., Лапина З.Г., Майер М.С. История стран Азии и Африки в средние века. – М., 1987. – Ч.1., Ч.2.
2. Васильев Л.С. История Востока: В 2 т. Т.1. – М. 2001.
3. История Востока: В 6 т. Т. 2-3. – М., 1995-1999.
4. История Китая. – М., 1998.
5. Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу. – К., 1997.
6. Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу. – К., 2002.
7. Симонова-Гудзенко Е.К. История древней и средневековой Японии. – М., 1989.

ІСТОРІЯ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА РОСІЇ В СЕРЕДНІ ВІКИ
Основні етапи процесу державної централізації в Північно-Східній Європі у XIV- XV ст.

Початок централізації в Північно-Східній Русі: економічні та політичні передумови. Відновлення продуктивних сил. Зміни в аграрному виробництві. Розвиток феодалного землеволодіння та його основні тенденції. Стан ремесла і торгівлі. Зростання кількості міст та посилення їх ролі в економічному і політичному житті Північно-Східної

Європи. Зміни в соціальній структурі суспільства. Визначення головних центрів боротьби за лідерство в об'єднувачому процесі. Московсько-тверське військово-політичне протистояння. Іван Калита. Новий етап боротьби за політичну перевагу в Північно-Східній Русі. Дмитро Донський та його політика. Феодална війна другої чверті XV ст. Умови утворення Московської централізованої держави (великокнязівська влада, боярство, дворянство, церква, міста). Завершення об'єднувачого процесу. Іван III і його політика. Москва і Новгород. Організація державної влади. Роль і місце церкви в об'єднувачому процесі. Церква і великокнязівська влада.

Зміцнення самодержавства в Московській державі за часів правління Івана IV

Територіальні зміни Московської держави. Східний, західний і південний напрям зовнішньої політики Москви. Визначальні риси соціально-економічного розвитку Московської держави. Процеси в сфері феодалного землеволодіння. Міста та розвиток ремісничого виробництва і торгівлі. Зміни в соціальній структурі суспільства. Державна політика в селянському питанні. Внутрішня політика першої половини XVI ст. Василь III. Церква і великокнязівська влада. Регентство Олени Глинської. Політична криза часів "боярського правління". Утвердження на московському троні Івана IV. Структура державної влади. Реформи середини XVI ст. Реформи центрального і місцевого управління. Військова реформа. Фінансова реформа. Судова реформа. Церковна реформа. Посилення самодержавства за Івана IV. Опричнина як тоталітарно-репресивний режим самодержавної монархії. Наслідки опричнини для держави і суспільства. Московське царство наприкінці XVI ст. Федір Іванович. Династична криза. Борис Годунов.

Централізація та бюрократизація державного апарату Росії в першій чверті XVIII ст. Завершення процесу формування абсолютизму

Реформи органів державного управління і суду. Губернська реформа. Сенат і колегії. Реформа місцевого управління. Міська реформа і магістрати. Церковна реформа. Створення регулярної армії і флоту. Фінанси і бюджет. Перетворення Росії в абсолютну монархію. Формування чиновницько-бюрократичного апарату абсолютистської держави. Міжнародне становище. Створення Північного союзу. Російсько-польські стосунки. Північна війна. Російська дипломатія періоду Північної війни. Проголошення Росії імперією. Ламка старих традицій і зародження нової культури. Формування і розвиток світської культури. Політичні ідеї, ініціативи, проекти. Освіта і наука. Література, театр та образотворче мистецтво. Трансформація придворного побуту.

Література:

1. Афанасьев Ю.Н. Опасная Россия. Традиции самовластья сегодня. – М., 2001.
2. Зуев М.Н. История России. – М., 1998.
3. Историография России до 1917 г. В 2 т./ Под ред. М.Ю. Личаевой. – М., 2003.
4. История России. Народ и власть. – СПб., 1997.
5. История России. С древнейших времён до конца XVII века. – М., 1996.
6. История России. С древнейших времён до середины 1861 года века / Под ред. Павленко Н.И. – М., 1996.
7. История России. С начала XVII до конца XIX века. – М., 1996.
8. Орлов А.С., Георгиев В.А. и др. История России с древнейших времен до наших дней. – М., 2002.

ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В СЕРЕДНІ ВІКИ

Державотворчі процеси в Центральній і Південно-Східній Європі (VI – X ст.)

Між античним світом і середньовіччям. Суспільно-політична криза пізньої Римської імперії. Утворення Візантії. Розселення слов'ян. Кочівники і Центральна-Східна Європа у VI-X ст. Розвиток феодалних відносин в Центральній і Південно-Східній Європі. Перші слов'янські ранньодержавні утворення на Балканах і Подунав'ї - Держава Само, Карантанія, Велика Моравія. Виникнення держав у Південній і Центральній-Східній Європі - Першого Болгарського царства, Хорватської держави, міст-держав у Далмації, Сербської держави, Давньочеської держави, Угорського королівства, Давньопольської

держави, Київської Русі. Формування і особливості ранньофеодальних держав. Типи і моделі слов'янських ранньофеодальних держав.

Економічний розвиток Польщі в XIII – XV ст.

Економічні і соціальні відносини в XII – початку XIII ст. Населення і внутрішня колонізація. Сільське господарство. Ремесло і торгівля. Соціальна структура. Форми колонізації і перебудова аграрних відносин. Колонізація на німецькому праві. Розвиток міст, торгівлі, гірничої справи. Соціальна структура польського суспільства. Духовенство. Селянство. Рицарство-шляхта. Формування станових привілеїв шляхти. Міщани.

Завоювання турками-османами південнослов'янських народів (XIV-XVI ст.) і їх наслідки

Початок османської експансії на Балканах. Політична обстановка на Балканах в період османських завоювань. Битва на річці Мариці 1371 р. Завоювання турками-османами Другого Болгарського царства. Битва на Косовому полі 1389 р. Характер завоювницької політики османів. Визнання васальної залежності Сербією. Сербська деспотовина. Хрестовий похід 1443-1444 р. Поразка під Варною (1444). Османські завоювання другої половини XV ст. Битва при Мохачі 1526 р. і її політичні наслідки. Розділ хорватських земель. Завоювання Воєводини (середина XVI ст.). Завершення періоду османської експансії в Європі (кінець XVI ст.). Наслідки османських завоювань для слов'янських народів. Панування мусульманської меншості над більшістю християнського населення на завойованих територіях. Організація системи управління на завойованих землях. Тимарна система землеволодіння. Правове становище підкорених народів. Дискримінація християнського населення. Ісламізація. Розвиток міст. Криза османської держави в XVII ст. Форми визвольної боротьби слов'янських народів в європейських провінціях Османської імперії.

Чехія у складі монархії Габсбургів. Перші спроби реформ

Соціально-економічне і політичне становище чеських земель в другій половині XVІІІ ст. Становище міст. Процес першочергового накопичення капіталу. Розвиток промислового підприємництва. Особливості політичного статусу чеських земель у складі монархії Габсбургів. Національні відносини. Перші спроби реформ в монархії Габсбургів. 1740-1781 рр. Реорганізація органів управління. Реформи Марії Терезії (1740-1780). Криза панщинно-кріпосницької системи. Панщинний патент 1775 р. Розвиток мануфактур. Ремісничє виробництво, торгове і фінансове підприємництво. Реформи Йосипа ІІ (1780-1790). Реформа церкви. Відміна особистої залежності селян. Аграрна реформа. Адміністративна, судова та воєнна реформа. Охорона здоров'я. Соціальне забезпечення.

Література:

1. История южных и западных славян. Курс лекций. – М., 1979.
2. Краткая история Болгарии. С древнейших времен до наших дней. – М., 1987.
3. Краткая история Польши. С древнейших времен до наших дней. – М., 1993.
4. Краткая история Чехословакии. С древнейших времен до наших дней. – М., 1988.
5. Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго – Восточной Европы в XV – XVI вв. Главные тенденции политических взаимоотношений. – М., 1984.
6. Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху зрелого феодализма. – М., 1988.
7. Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья. – М., 1982.
8. Яровий В.І. Історія південних і західних слов'ян. Курс лекцій. – К., 2000.

СУЧАСНА ІСТОРІЯ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ.

Передісторія, хід і результати Німецької революції 1918-1919 років

Поразка ІІ-го Райху у Великій війні. Комп'єнське перемир'я. Загострення внутрішньополітичної кризи. Утворення уряду Макса Баденського та закони про "парламентаризацію". Німецька революція: причини, характер, етапи. Ліквідація монархії Гогенцолернів і створення Ради Народних Уповноважених (РНУ). Проголошення

Німецької республіки. Реорганізація німецьких політичних партій та рухів. Перші лідери республіки – Ф.Еберт, Ф.Шейдеман. Внутрішня політика РНУ. 1 Всенімецький з'їзд Рад. Січневе збройне повстання у Берліні. Організація та проведення виборів до Установчих зборів. Баварська радянська республіка. „Ар”єргардні бої” (лютий – травень 1919 р.). Конституційний устрій Веймарської республіки.

Фашизм, націонал-соціалізм, іберофашизм наприкінці 1910-х - 1930-х років: типологічне зіставлення ідеологій, рухів, державних режимів

Завершення навздогінної модернізації в країнах “другого ешелону” – Італії. Німеччини. Іспанії. Песимізм 1910-1930-х років як соціокультурний та соціопсихологічний чинник зародження фашизму. Ідеологічні джерела фашистських рухів. Середні верстви та традиціоналістичні еліти у процесах соціальної самоідентифікації фашизму. Система вождизму – Б. Муссоліні, А.Гітлер, Ф.Франко. Типологія фашистських режимів.

«Тетчеризм» і «рейганоміка» – британський та американський варіанти неоконсервативної ідеології і політичної практики

Орієнтація на вільну ринкову економіку, приватне підприємництво та ініціативу – основні складові політики британських неоконсерваторів. Внутрішня політика М.Тетчер: приватизація державного сектора і згортання державного регулювання економіки; курс на вільне ринкове господарство. Особливості соціальної політики. Внутрішня і зовнішня політика Р.Рейгана: піднесення виробництва шляхом активізації підприємництва; скорочення соціальних витрат; посилення воєнних позицій США у світі.

Особливості соціально-економічного і політичного розвитку Євросоюзу наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття

Проблема розширення Європейського Союзу в 90-ті роки. Розвиток правового простору єдиної Європи. Технологічні. Валютні і політичні аспекти євроінтеграції. Маастріхтські домовленості 1991 р. Поглиблення інтеграційних процесів на початку ХХІ ст. Протиріччя європейської інтеграції. Перспективи дальшого розвитку інтеграційного процесу.

Література:

1. Абрамов Ю.К. Феномен Рональда Рейгана // Политические портреты. – М., 1989.
2. Консерваторы у власти: опыт Великобритании. – М., 1992.
3. Кригер Дж. Рейган. Тетчер и политика упадка. – М., 1988.
4. Перегудов С.П. Тетчер и тетчеризм. – М., 1996.
5. США: консервативная волна. – М., 1984.
6. Неоконсервативная мысль в США. – М., 1995.
7. Европа (журнал Европейского Союза) за 2004-2006 гг.
8. Единый Европейский акт. Договор о Европейском Союзе. – М., 1994.
9. Европейская социальная хартия. – М., 1995.
10. Европейский Союз: новый этап интеграции. – М., 1996.
11. Программа Европейского Союза ТОСИС. – Спб., 1997.
12. Маастрихтский договор. – М., 1994.
13. Основы права Европейского Союза. – М., 1997.

СУЧАСНА ІСТОРІЯ СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА РОСІЇ

Територіальна експансія СРСР на початку Другої світової війни

Загострення міжнародного становища в кінці 1930-х рр. зовнішньополітичні орієнтації СРСР у 1939-1940-х рр. Підписання радянсько-німецьких договорів 1939 р. про ненапад, про дружбу й кордони. Секретні протоколи. Англо-франко-радянські переговори. Їх підсумки. Причини й початок Другої світової війни. Включення Балтійських Республік, Західної України, Західної Білорусії, Північної Буковини, Бессарабії до складу СРСР. Війна СРСР проти Фінляндії, її підсумки й наслідки. Стан військово-економічного потенціалу СРСР.

Криза радянської державної системи та шляхи її розв'язання

Спроби модернізації системи в другій половині 1980-х рр. Пошуки виходу з економічної кризи: курс на прискорення соціально-економічного розвитку, перехід до ринкової економіки. Шляхи й методи демократизації громадського життя: становлення багатопартійності, розвиток гласності, політичного плюралізму; виникнення й діяльність суспільних рухів й організацій; прийняття Декларації прав і свобод людини; запровадження нових вищих органів законодавчої влади в країні (Верховні ради СРСР і союзних республік, З'їзди народних депутатів); введення інституту президенства. Національні й міжнародні процеси. Проголошення суверенітету республік. Новий зовнішньополітичний курс країни. Події 19-21 серпня 1991 р. та їх наслідки. Розпад СРСР. Утворення нових незалежних держав на пострадянському просторі. СНД.

Література:

1. Верт Н. История советского государства. 1900-1991.-М.,1992.
2. Газін В., Копилов С. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002 рр.). Навч. посібник. – К.,2004.
3. Годы предвоенные и военные // Страницы истории советского общества: люди, проблемы, факты. – М. 1989.
4. Горбачев М. Жизнь и реформы: В 2 кн.- М.1995.
5. Зимняя война. 1939-1940. Кн. 1-2. – М.,1998.
6. Іваницька О. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945). Навч.Посібник. – К.,2001.
7. Історія Центрально-Східної Європи. Навч. Посібник / За ред. Л.Зашкільняка. – Львів, 2001.
8. Канун и начало войны: Документы и материалы. – Л., 1991.
9. Путч: Хроника тревожных дней /Предисл. А.Виноградова, Г.Павловского. – М.,1991.

ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ, АФРИКИ ТА ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ НОВОГО ТА НОВІТНЬОГО ЧАСУ Османська імперія у XVII – XIX ст.: особливості соціально-економічного розвитку та визрівання кризи

Занепад військової могутності турків та поразки Османської імперії у війнах з європейськими державами. Криза військово-ленної системи. Виникнення «східного питання». Реформаторські рухи в Османській імперії. Селім II. Східне питання наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Передумови і суть Танзимату. Посилення впливу іноземного капіталу після підписання Паризького трактату. Зародження турецької національної буржуазії. «Нові османи» та конституція 1876 р. Російсько-турецька війна 1877–1878 рр. Східне питання наприкінці XIX ст. перетворення Османської імперії в напівколонію. Зародження младотурецького руху.

«Революція Мейдзі» і проблеми модернізації Японії в кінці XIX–початку XX ст.

Передумови, характер і рушійні сили революції 1867 – 1868 рр. переворот 3 січня 1868 р. Громадянська війна та ліквідація сьогунату. Реформи кінця 60-х – початку 70-х рр. Економічна стратегія уряду Мейдзі. «Мейдзі Ісін», як корінний поворот в історії Японії. Політична ситуація в Японії після революції 1868 р. Розвиток країни у 70-90-ті рр. XIX ст. Буржуазні реформи. Активізація політичного життя, виникнення перших політичних партій. Конституція 1889 р. Основні риси зовнішньої політики Японії. Японо-китайська війна 1894 – 1895 рр. Російсько-японські відносини кінця XIX – поч. XX ст..

Тайпіни: соціальна утопія в Китаї у середині XIX ст.

Китай на середину XIX ст. Загострення кризи маньчжурської імперії. Передумови і початок селянської війни тайпінів. Вчення Хун Сюцюаня і його сподвижників. Соціальна утопія і реальна практика тайпінів. Основні етапи тайпінського руху. Тайпіни в боротьбі за владу в 1853 – 1856 рр. переворот 1856 р. Друга опіумна війна. Падіння Тайпінської держави. Наслідки селянської війни тайпінів.

Література:

1. Агав С.П. «Мейози исин»: революция или реформа? // НАА. – 1978. - №2.
2. Бутромеев В.П. Всемирная история в лицах: XIX – XX века. – М., 1999.
3. Бродський Р.М., Енольський З.А. Нова історія країн Азії та Африки. Ч. I. – К., 1979 р. -288 с.
4. Всемирная история. – М., 1960. – Том VII.
5. Губбер А.А., Ким Г.Ф., Хейфец А.Н. Новая история стран Азии и Африки.– М.,1982.– 560с.
6. Єфімов Г. Нариси з нової та новітньої історії Ктіаю. – К., 1994.
7. Жуков Е. История Японии. Краткий очерк. – М., 1973.
8. Зарождение идеологии национально-освободительного движения (XIX – XX в.): Очерки по истории общественной мысли народов Востока. – М.,1973.
9. История Китая с древнейших времён до наших дней / П.р. Л.В. Симоновской, М.Ф. Юрьева. – М., 1974.
10. История стран Азии и Африки в новое время: Учебное пособие. / П.р. Ф.М. Ацамба, А.А. Губера, Л.В. Симоновской. – М., 1971. – 621 с.
11. История стран Азии и Африки в новое время: Учебник для вузов по специальности «История»: В 2-х частях. / Редкол.: Ф.М. Ацамба и др. – М., 1989-1991.
12. Макаренко В.В. «Мейдзи исин»: стадияльные особенности генезиса капитализма //НАА. – 1983. - №5 – С. 166-177.
13. Международные отношения на Дальнем Востоке (1870-1945 гг.) / П.р. Жукова. – М., 1991.
14. Миллер А.Ф. Краткая история Турции. – М., 1988.
15. Новичев А.Д. История Турции. Новое время. Ч.3. – Л., 1978.
16. Новая история стран зарубежной Азии и Африки./ П.р. Л.А.Стопцовой. – Л.,1971. – 543 с.
17. Новая история стран зарубежной Азии и Африки./Гл. ред. Г.Ф.Ефимов. – Л.,1971. – 544 с.
18. Новая история Китая / Отв.ред. Тихвинский С.Л. – М.,1972.
19. Никифоров В.Н. Первые китайские революционеры. – М., 1980.
20. Очерки новой истории Японии (1640– 1917). – М., 1958.
21. Розалиев Ю.Н. новая и новейшая история стран Азии и Африки: Учеб. Пособие для вузов по спец. «История». – М.,1987.
22. Сидихменов В.Я. Маньчжурские правители Китая. – М., 1985.
23. Тихвинский С.Л. Движение за реформы в Китае в конце XIX в. – М.,1980.
24. Шпилькова В.И. Младотурецкая революция 1908-1909 гг. – М., 1977.

Фашизація Японії та агресивна зовнішня політика другої половини 30 – поч. 40-х років XX ст.

Союз «молодих офіцерів» і «нових» концернів. Культ імператора та претензії на світове панування Японії у другій половині 30-х рр. XX ст. Фашизація Японії. Створення Маньчжу-го. Військовий путч 1936 р., прихід до влади «групи контролю». Основні принципи національної політики прем'єр-міністра Хіроta. Політика уряду князя Коноє. Хасан і Халхін-Гол, як проба сил японської воєнщини. Агресія Японії в Південно-Східній Азії. «Троїстий пакт».

Єгипет у другій половині XX ст.: основні тенденції політичного та економічного розвитку

Єгипет після Другої світової війни. Революція військових 1952 р. Г.А. Насер. Реформи 50-х років у Єгипті. Конституція 1956 р. Причини та наслідки Суецької кризи. Утворення та розпад Об'єднаної Арабської республіки. Економічні перетворення в Єгипті 60-х рр. XX ст. Арабо-ізраїльське протистояння. «6-денна війна». Президентство А. Садата. Зміни політичного курсу Єгипту за часів Хосні Мубарака.

Латинська Америка в міжнародних відносинах 80-90-х років XX – поч. XXI ст.

Латиноамериканський регіон на початку 80-х років ХХ ст. Центральноамериканська криза та проблеми її вирішення. Контадорський процес. Падіння військових диктатур в латинській Америці. «Втрачене десятиріччя» 80-х і економічні проблеми 90-х рр. досвід трансформації суспільства у країнах Латинської Америки. Куба в нових історичних умовах. Проблема політичної стабільності в регіоні. Діяльність ОАД: нові підходи. Розвиток інтеграційних процесів у Латинській Америці. Основні тенденції розвитку регіону на початку ХХІ ст.

Література:

1. Беляев И.П. Египет. Время пизидента Насера. – М., 1974.
2. Дискуссионные проблемы Японской истории. – М., 1991.
3. Дюрозель Ж.Б. Історія дипломатії від 1919 р. до наших часів. – К., 1995.
4. Зайцев Е., Тамгинский И. Япония: снова путь империализма. – М., 1985.
5. Интеграция в Западном полушарии на пороге ХХІ века. – М., 1999.
6. Киссинджер Д. Дипломатия. – М., 1997.
7. Кузнецов Ю.Д., Навлицкая Г.Б., Сырцин И.М. история Японии: Учебник для студентов вузов по специальности «История». – М., 1988.
8. Международные конфликты. – М., 1972.
9. Латинская Америка в международных отношениях. – М., 1988. – Т. 1-2.
10. Латинская Америка 80-х гг.: партийно-политическая структура стран региона. – М., 1989.
11. Латинская Америка 80-х гг.: страны Южного конуса: современное положение и перспективы развития. – М., 1989.
12. Матлина А.А. Латинская Америка в меняющемся мире. – М., 1992.
13. Международные отношения а Азиатско-Тихоокеанском регионе. – М., 1979.
14. Международные отношения на Дальнем Востоке (1870 – 1945 гг.). / П.р. Жукова М. – М., 1951.
15. Новейшая история стран Европы и Америки. ХХ век. В 3-х частях/ П.р. А.М. Родригеса и В.М. Пономарёва. – М., 2001.
16. Очерки новейшей истории Японии. / Отв. ред. Т.Х. Эйбус. – М., 1957.
17. Политические кризисы и конфликты 50-60-х годов. – М., 1993.
18. Суэцкий канал: Сборник документов. – М., 1957.
19. Строганов А.И. Новейшая история стран Латинской Америки. – М., 1995.
20. Чили: от диктатуры к демократии. – М., 1991.
21. Шереметьев И.К. Неолиберальная модель в фокусе критики // Латинская Америка. – 2000. -№ 6.

СУЧАСНА ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ
Основні тенденції розвитку держав Центрально-Східної Європи в міжвоєнну добу

Післявоєнний устрій Європи: проблема кордонів і Версальська система мирних договорів. Розпад держав-імперій, відступ імперського мислення, поява самостійних держав (Польська Республіка, Чехословацька Республіка, Королівство Сербів, Хорватів і Словенців (з 1929 р. – Югославія), Австрія, Угорщина, Фінляндія, Литва, Латвія, Естонія), нове співвідношення сил на міжнародній арені як головний наслідок першої світової війни. Етапи розвитку Центрально-Східної Європи в міжвоєнні роки: 1918 – 1923 рр. – період післявоєнної нестабільності; 1924 – 1929 рр. – період стабілізації; 1929 – 1933 рр. – велика депресія, загроза економічної кризи; 1933 – 1939 рр. – назрівання другої світової війни, загострення протиріч між країнами, виникнення „торговельних війн” і міждержавних конфліктів.

Антиавторитарні рухи в країнах Центрально-Східної Європи в 1950–1960-х роках

Головні причини назрівання кризи в суспільному житті. Перехід Югославії до „самоврядного соціалізму” Антиурядові виступи робітників Східної Німеччини в червні 1953 р. Спроби лібералізації комуністичних режимів після смерті Й. Сталіна. Соціально-політична криза середини 50-х років у Польщі. Антитоталітарне повстання в Угорщині та його придушення. Соціально-політична криза Чехословаччини у 1968 році.

Політичний ландшафт країн Центрально-Східної Європи у 80 – на початку 90-х рр. ХХ ст.

Ерозія тоталітарних режимів після придушення „Празької весни” 1968 р. Прояви кризи „реального соціалізму”: нездатність „розвинутого соціалізму” забезпечити пристойний рівень життя населенню, втрата тотальності і розвиток вимушеного плюралізму. Роль творчої і наукової інтелігенції у відродженні громадського і духовного життя. Конфлікти держави з Церквою (Польща – 1956, 1965, 1968, 1970, 1976, 1980 рр. тощо). Діяльність самоврядної спілки „Солідарність” в Польщі (1980 р.). Утворення Угорського Демократичного Форуму (1987 р.) та Союзу Вільних Демократів (1988 р.) в Угорщині. Самоорганізація політичної опозиції в Болгарії. Утворення „гельсінських груп”. Революції 1989 – 1991 рр. в країнах регіону. Причини краху комуністичних режимів. Радянський фактор у внутріполітичних процесах в країнах Центрально-Східної Європи.

Література:

1. Історія Центрально-Східної Європи/За ред. Л. Зашкільняка. – Львів, 2001.
2. Пономарев М.В., Смирнова С.Ю. Новая и новейшая история стран Европы и Америки: Учебное пособие для вузов: в 3-х ч. – М., 2000. – Ч.3. Трансформація індустріальної цивілізації в період ГМК. Становлення постіндустріального общества.
3. Яровий В.І. Історія Західних і Південних слов'ян у ХХ столітті: Курс лекцій. – К., 1996.
4. Яровий В.І. Новітня історія країн Східної Європи. 40-ві – 90-ті роки ХХ століття: Курс лекцій. – К., 1997.
5. Иванов Р.Ф. Крушение Организации Варшавского Договора и Советского Союза. Американская версия//Новая и новейшая история. – 2000. – №1. – С.167–175.
6. Чехословацкая, чешская и словацкая историография до и после «бархатной революции» 1989//Новая и новейшая история. – 2002. – №1. – С.56–80.
7. Революционные изменения в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. Год 1989//Славяноведение. – 1990. – №3. – С. 19 – 49.

Проблеми становлення і розвитку Союзної Республіки Югославії. Косовська криза та її наслідки

Утворення і розвиток Союзної Республіки Югославія. Ухвалення Конституції Сербії (вересень 1990 р.). Обрання президентом Сербії Слободана Мілошевича (грудень 1990 р.). Ухвалення рішення про континуїтет державного, міжнародного, правового та політичного статусу СФРЮ в новій спільній державі – Союзній республіці Югославія (СРЮ). Конфлікт на Балканах. Збройна боротьба боснійських сербів за відокремлення від БґаГ та приєднання до СРЮ. Оголошення Радою Безпеки ООН Сербію агресором та запровадження щодо неї широкомасштабних акцій (30 квітня 1992 р.). Загострення ситуації в Косові. Президентство самопроголошеної Республіки Косово лідера албанського національного руху Ібрагіма Ругова. Припинення громадянсько-етнічної війни в БґаГ. Укладення Дейтонської і Паризької мирних угод та Основного договору про Сремсько-Баранську область, рішення ради Безпеки ООН про часткову відміну економічних санкцій (вересень 1994 р.). Косовська криза. Розбудова у Косово „тіньової держави”. Сутички між албанськими бойовиками та сербськими силами правопорядку.

Початок політичного діалогу (31 березня 1998 р.). 73-денне бомбардування Белграду та інших центрів Сербії авіацією НАТО. Падіння влади СПС, протести проти політики С.Мілошевича. Прихід до влади Воїслава Коштуніца. Скасування міжнародних санкцій проти СРЮ.

Література:

1. Газін В.П. Новітня історія країн Європи та Америки 1945 – 2003 роки. – К., 2004.
2. Історія Центрально-Східної Європи/За ред. Л. Зашкільняка. – Львів, 2001.
3. Пономарев М.В., Смирнова С.Ю. Новая и новейшая история стран Европы и Америки: Учебное пособие для вузов: в 3-х ч. – М., 2000. – Ч.3. Трансформация индустриальной цивилизации в период ГМК. Становлення постіндустріального общества.
4. Баран З., Криль М. Історія Югославії. 1918 – 1990. Текст лекцій. – Львів, 1997.
5. История стран Центральной и Юго-Восточной Европы XX века. – М., 1997.
6. Югославия в огне. Документы, факты, комментарии (1990 – 1992)/Отв. ред. Е.Ю. Гуськова. – М., 1992.
7. Волков В.К. «Новый мировой порядок» и балканский кризис 90-х годов//Новая и новейшая история. – 2002. – №2. – С.11–51.
8. Иванов Л.Г. Косовский кризис 1999 года. Бросок на Приштину//Новая и новейшая история. – 2004. – №5. – С.87–115.

ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ ІСТОРІЯ

Культура європейського відродження

«Культура Відродження»: суть поняття, періодизація, типологія. Історичні передумови становлення ренесансної культури. Гуманізм як ідеологія культури Відродження. Нова концепція людської особистості і нова модель освіти. Антропоцентризм. Натурфілософія. Основні центри культури Відродження в Італії та країнах Західної Європи. Зв'язок культури і мистецтва Відродження. Значення культури в утвердженні нового реалістичного мистецтва. Коло тем та ідей мистецтва Відродження. Нове, у порівнянні з середньовіччям, співвідношення архітектури, скульптури і живопису. Новий тип художника. Роль меценатства в утвердженні нової культури. Вивчення анатомії, перспективи людських пропорцій та руху як засобу для створення реалістично правдивого мистецтва. Розвиток теорії мистецтва. Нове в техніці живопису. Міфологічний та релігійний сюжети – привід для створення реалістичних образів. Творчість визначних майстрів доби Відродження.

Постренесансна культура xvii ст.: основні тенденції та лінії розвитку

Основні фактори розвитку європейської культури XVII ст. Реформація та контрреформація та їх слід у культурі. Наукова революція XVII ст. та формування світоглядних засад культури Нового часу. Криза антропоцентризму і ренесансного світогляду. Особливості розвитку художньої культури XVII ст. Основні відмінності від мистецтва XVI ст. Національні школи в мистецтві. Розквіт національних художніх шкіл Голландії, Франції, Іспанії, Італії. Бароко та реалізм у мистецтві. Характер бароко, його зв'язок з релігійним мистецтвом та придворною культурою. Характеристика бароко як провідної художньо-стилістичної системи XVII ст., його періодизація. Живопис бароко: тематика, сюжетний репертуар, створення розгалуженої системи жанрів (портрет, пейзаж, натюрморт, побутовий, міфологічний та історичний жанри). Розробка драматичної дії та експресії жесту. Класицизм як художньо-естетичний напрям. Основні художні принципи класицизму. Ієрархія жанрів. Класицизм як стиль в архітектурі, малярстві, музиці, літературі. Перші спроби регламентації художньої творчості.

Європейська література доби Просвітництва: історичні умови, жанри, літературні стилі, постаті

Видатні відкриття в історії європейських літератур у XVIII ст. Ідейна та естетична єдність змін в літературах Англії, Франції, Німеччини. Поняття Розуму і Природи в системі філософських, соціологічних суджень європейських мислителів. Неоднорідність просвітницького руху в країнах Західної Європи. Ідейні протиріччя в середовищі просвітян: А. Галлер – Вольтер; Ж.-Ж. Руссо – Вольтер. Естетичні принципи літератури Просвітництва. Літературні жанри: есе (раннє Просвітництво), мемуари (мемуари Сен-Сімона, Вольтера, Бомарше, Гольдони, К. Гоцці, Альф'єрі, Казанови) й епістолярна література, подорожні нотатки, просвітницький роман, драма, сатира, поезія. Завершення бароко, розвиток рококо, класицизму, сентименталізму. Постаті: Дж. Свіфт, Д. Дефо, С. Річардсон, Г. Філдінг, Л.Стерн, Бр. Шерідан, Р. Бернс – Англія; Ш.-Л. Монтеск'є, Вольтер, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо, П. де Бомарше – Франція; К. Гольдони, К.Гоцці – Італія; Г. Е. Лессінг, Й. Г. Гердер і „Буря і натиск”, Й. Гете, Фр. Міллер – Німеччина.

Література:

1. Артамонов С.Д. История зарубежной литературы XVII – XVIII вв.: Учебник для студентов вузов. / С. Д. Артамонов.– М., 1988.
2. Прокаєв Ф. Зарубіжна література: Навчальний посібник для студентів педінститутів. / Ф. Прокаєв. – К., 1987.
3. Савченко Т. А. Зарубіжна література: Навчальний посібник./ Т. А. Савченка. – К., 1972.
4. Самарин Р.М. Зарубежная литература: Учебное пособие. / Р. М. Самарин.– М., 1987.
5. Аникин Г.В., Михальская Н.П. История английской литературы: Учебное пособие. / Г. В. Аникин.– М., 1975.
6. История французской литературы: Учебное пособие /Л.Г.Андреев. – М., 1987.
7. История немецкой литературы: Учебное пособие /Под ред. Л.Г.Андреева. – М., 1989.
8. Соколянський М.Г. Західно-європейський роман епохи Просвещення: Проблеми типології. / М. Г. Соколянський. – К., 1983.

Європейське художнє мистецтво XX – XXI століть: естетика, художні напрямки і стилі, постаті

„Некрасиве і малозрозуміле” сучасне художнє мистецтво. Поняття „дегуманізації” мистецтва та „мистецтва приреченого на іронію” Хосе Ортеги-і-Гассета. Егоцентризм та психологізм сучасного художнього мистецтва. Основні напрямки і стилі сучасного живопису: експресіонізм – група „Міст” і її прихильники, Е. Нольде, О. Дікс, Е. Мунк, Дж. Сенсор; абстракціонізм – В. Кандинський, К. Малевич, К. Бранкузі; пластицизм – П. Модріан; примітивізм – Гоген (засновник), А. Руссо, М. Шагал; сюрреалізм – Р. Магніт, С. Далі, кубізм – П. Пікассо, Ж. Брак; фовізм – А. Матісс (засновник), А. Дарен; дадаїзм – художній клуб „Кабаре Вольтер”, М. Дюшан, Й. Бойз; ташизм („пляма”) – Дж. Поллок.

Література:

1. Шейко В.М. Історія художньої культури. Західна Європа XIX – XX ст.: Підручник для студентів вузів / В. М. Шейко. – Х., 2011.
2. Ильина Т.В. История искусств. Западноевропейское искусство: Учебник для вузов / Т. В. Ильина . – М., 2014.
3. Гнедич П.П. Всемирная история искусств / П. П. Гнедич. – М., 1996.
4. Энциклопедия живописи. А – Я/ Пер. с нем. – М., 2009.
5. Энциклопедия мировой живописи/Сост. Т.Г.Петравец и др. – М., 2002.
6. Энциклопедия импрессионизма и постимпрессионизма /Сост. Т.Г.Петравец. – М., 2001.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ІСПИТУ

1. Кам'яний вік та території України
2. Ранні слов'яни на території України за археологічними джерелами.
3. Українська рукописна і стародрукована книга XI-XVIII ст.
4. Юліанський і григоріанський календарі. Розрахунок часу на українських землях.
5. Українська державна символіка. Герб і Прапор Волинської області.
6. Писемні пам'ятки візантійських та західноєвропейських авторів про Русь VI-XI ст.
7. «Повість минулих літ»: редакції, списки і протографи.
8. Козацькі літописи XVIII ст. як історичне джерело.
9. Актові та діловодні документи російських та австрійських органів державного управління XIX – початку XX століття.
10. Стародавнє населення України у ранньозалізну добу.
11. Давні слов'яни на території України.
12. Виникнення держави у східних слов'ян та основні етапи її історичного розвитку.
13. Галицько-Волинська держава за правління Данила Галицького.
14. Українські землі під владою Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського.
15. Соціально-економічний розвиток України наприкінці XIV – першій половині XVII ст.
16. Люблінська унія 1569 р.
17. Виникнення козацтва. Запорозька Січ та її роль в історії України.
18. Визвольна війна в Україні середини XVII ст. (Хмельниччина 1648-1657 рр.).
19. Руїна.
20. Гетьманщина в останній чверті XVII – 80-х рр. XVIII ст.
21. Економічний розвиток українських земель у складі Російської імперії в дореформений період.
22. Кирило-Мефодіївське товариство.
23. Суспільно-політичний і національний рух в Наддніпрянській Україні у другій половині XIX ст.
24. Західноукраїнські землі у другій половині XIX ст.
25. Україна в роки Першої світової війни.
26. Роль та місце Центральної Ради в Українському національно-демократичному русі 1917–1921 рр. Історіографія питання.
27. Внутрішня та зовнішня політика Директорії УНР.
28. Внутрішня та зовнішня політика гетьманату П.Скоропадського. Історіографія питання.
29. Політика більшовиків в Україні у 1917–1921 рр. Історіографія питання.
30. Західноукраїнська Народна Республіка: внутрішня та зовнішня політика.
31. Нова економічна політика та її здійснення в Україні. Історіографія питання.
32. Соціально-економічні та суспільно-політичні перетворення в УРСР наприкінці 1920-х – у 1930-х роках.
33. Входження західноукраїнських земель до складу УРСР. Історіографія питання.
34. Напад нацистської Німеччини на СРСР і окупація України військами Німеччини та її союзників. Історіографія питання.
35. Національно-визвольний рух в Україні у період Другої світової війни. Історіографія питання.
36. Звільнення території України від нацистської окупації. Наслідки війни для українського народу. Історіографія питання.
37. Україна у другій половині 1940-х – на початку 1950-х років.
38. Культурне життя в Україні в останній період сталінщини (1945–1953 рр.). Історіографія питання.

39. Україна на міжнародній арені (1945–1991 рр.). Історіографія питання.
40. Спроба реформування радянського суспільства (середина 1950-х – перша половина 1960-х років). Історіографія питання.
41. Україна в період «застою» (друга половина 1960-х – середина 1980-х років). Історіографія питання.
42. Зародження і розвиток дисиденства в Україні. Історіографія питання.
43. Суспільно-політичні процеси в Україні у другій половині 1980-х – на початку 1990-х років Історіографія питання.
44. Україна на шляху до незалежності (початок 1990-х років). Історіографія питання.
45. Державотворчі процеси в незалежній Україні. Історіографія питання.
46. Старосхідні цивілізації: спільне та особливе.
47. Суспільно-політичні моделі держави Стародавнього Китаю.
48. Стародавній Єгипет: віхи історії.
49. Формування давньогрецького античного полісу та основні його характеристики.
50. Військово-політичні конфлікти в Греції IV – У ст.. до н.е.
51. Суспільно – політична структура Римської республіки.
52. Франкська держава Каролінгів
53. Загальні тенденції економічного, соціального і політичного розвитку Західної Європи в XI-XV ст.
54. Середньовічне місто
55. Візантійська імперія в XII – XV ст.
56. Економічний розвиток країн Західної Європи у XVI–першій половині XVII ст.: нові тенденції на рубежі епох.
57. Місце та роль Реформації в процесі переходу європейської цивілізації від Середньовіччя до Нового часу.
58. Міжнародні відносини в XVI–серед. XVII ст. Основні вогнища міжнародних конфліктів в Європі .
59. Культура європейського Відродження.
60. Постренесансна культура XVII ст.: основні тенденції та лінії розвитку.
61. Китайська імперія у XIII-XVII ст. (від монгольського до маньчжурського завоювання)
62. Японія до епохи сьогунату (III-XII ст.)
63. Основні етапи процесу державної централізації в Північно-Східній Європі у XIV-XV ст.
64. Зміцнення самодержавства в Московській державі за часів правління Івана IV.
65. Московська держава в період «Смути» (кінець XVI – початок XVII ст.)
66. Централізація та бюрократизація державного апарату Росії в першій чверті XVIII ст. Завершення процесу формування абсолютизму.
67. Державотворчі процеси в Центральній і Південно-Східній Європі (VI – X ст.)
68. Економічний розвиток Польщі в XIII – XV ст.
69. Завоювання турками-османами південнослов'янських народів (XIV-XVI ст.) і їх наслідки.
70. Чехія у складі монархії Габсбургів. Перші спроби реформ.
71. Передісторія, хід та результати Німецької революції в 1918-1919 рр.
72. Османська імперія у XVII – XIX ст.: особливості соціально — економічного розвитку та визрівання кризи.
73. «Революція Мейдзі» і проблеми модернізації Японії в кінці XIX – на поч. XX ст.
74. Фашизація Японії та агресивна зовнішня політика другої половини 30 – поч. 40-х років XX ст.
75. Латинська Америка в міжнародних відносинах 80-90-х років XX – поч. XXI ст.
76. Економічні перетворення в Російській імперії на рубежі XIX- XX ст.: загальні принципи розвитку, особливості і наслідки.

77. Війна північноамериканських колоній за незалежність і утворення США.
78. Реформи «освіченого абсолютизму» у західноєвропейських країнах у 40-х–80-х роках XVIII століття.
79. Основні етапи об'єднання Німеччини та утворення Німецької імперії. О.Бісмарк.
80. Соціальне законодавство у Великій Британії в останній третині XIX - на початку XX століття. Д. Ллойд-Джордж.
81. Утворення військово-політичних союзів наприкінці XIX – на початку XX століття.
82. Політика «холодної війни» у міжнародних відносинах другої половини XX століття.
83. Основні тенденції розвитку держав Центрально-Східної Європи в міжвоєнну добу.
84. Антиавторитарні рухи в країнах Центрально-Східної Європи в 1950–1960-х роках.
85. Політичний ландшафт країн Центрально-Східної Європи у 80 – на початку 90-х рр. XX ст.
86. Європейська література доби Просвітництва: історичні умови, жанри, літературні стилі, постаті.
87. Європейське художнє мистецтво XX – XXI століть: естетика, художні напрямки і стилі, постаті.
88. Фашизм, націонал-соціалізм, іберофашизм наприкінці 1910-1930 рр.: типологічне зіставлення ідеологій, рухів, державних режимів.
89. Об'єднувчі тенденції у національно-визвольному русі Югославських народів у XIX – на початку XX ст.
90. Особливості соціально-економічного і політичного розвитку Євросоюзу наприкінці XX – на початку XXI століття.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Конкурсний бал вступника для здобуття ступеня магістра оцінюється за шкалою від 100 до 200 балів. Вступні випробування відбуваються у формі тестів. Абітурієнт розв'язує 20 тестових завдань.

Результати виконання завдань дозволяють виявити рівень підготовки вступника: 1 рівень (високий): 200-180 балів; 2 рівень (середній): 179-160 балів; 3 рівень (достатній): 159-140 балів; 4 рівень (низький): 139-100 балів.

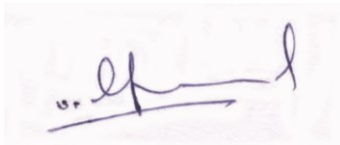
1 рівень (високий): 200 – 180 балів виставляється вступникам, які в повному обсязі виконали завдання (тестові завдання), продемонстрували обізнаність з усіма поняттями, фактами, термінами; адекватно оперують ними при розв'язанні завдань; виявили творчу самостійність, здатність аналізувати факти, які стосуються наукових проблем. Усі завдання (тестові завдання) розв'язані (виконані) правильно, без помилок.

2 рівень (середній): 179 – 160 балів виставляється за умови достатньо повного виконання завдань (тестових завдань). Розв'язання завдань має бути правильним, логічно обґрунтованим, демонструвати творчо-пізнавальні уміння та знання теоретичного матеріалу. Разом з тим, у роботі може бути допущено декілька несуттєвих помилок.

3 рівень (достатній): 159 – 140 балів виставляється за знання, які продемонстровані в неповному обсязі. Вони, зазвичай, носять фрагментарний характер. Теоретичні та фактичні знання відтворюються репродуктивно, без глибокого осмислення, аналізу, порівняння, узагальнення. Відчувається, що вступник недостатньо обізнаний з матеріалом джерел із навчальної дисципліни та не може критично оцінити наукові факти, явища, ідеї.

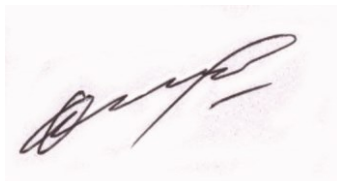
4 рівень (низький): 139 – 100 балів виставляється за неправильну або поверхневу відповідь, яка свідчить про неусвідомленість і нерозуміння поставленого завдання. Літературу з навчальної дисципліни вступник не знає, її понятійно-категоріальним апаратом не володіє. Відповідь засвідчує вкрай низький рівень володіння програмним матеріалом.

Голова фахової атестаційної комісії

Ярослав ЯРОШ

Відповідальний секретар
приймальної комісії

Олег ДИКИЙ